

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedra**

Audingos Belovaitės
V kurso, Finansų ir mokesčių teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Lietuvos gyventojų apmokestinimo GPM sistema: vertinimas ir palyginimas su
užsienio valstybėmis
Personal Income Tax System for Taxation of Lithuanian Residents: Assessment and
Comparison with Foreign Countries**

Vadovas: doc. dr. Martynas Endrijaitis

Recenzentas: prof. dr. Bronius Sudavičius

Vilnius
2025

ANATOCIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame magistro darbe analizuojami Lietuvos gyventojų apmokestinimo gyventojų pajamų mokesčiu sistemos elementai, įtvirtinti Lietuvos Respublikos teisiniame reguliavime, pateikiami probleminiai aspektai ir jų vertinimas teismų praktikoje. Vertinamos gyventojų pajamų mokesčio sistemos pokyčių galimybes bei pateikiami teigiami ir neigiami šių pokyčių aspektai. Analizuojant mokesčių mokėtojams taikomas gyventojų pajamų mokesčio lengvatas, apmokestinamas pajamas bei tarifus, lyginami Lietuvos ir užsienio valstybių gyventojų pajamų mokesčio sistemos elementai.

Pagrindiniai žodžiai: GPM sistema, apmokestinimas, palyginimas, vertinimas.

This master thesis analyses the elements of the system of taxation of Lithuanian residents with personal income tax, established in the legal regulation of the Republic of Lithuania, and presents the problematic aspects and their assessment in the case law. It assesses the options for changes to the personal income tax system and presents the positive and negative aspects of these changes. The analysis of personal income tax exemptions, taxable income and rates applied to taxpayers compares the elements of the personal income tax system of Lithuania and foreign countries.

Key words: PIT system, taxation, assessment, comparison.

TURINYS

IŽANGA	2
1. APMOKESTINIMO PRINCIPAI	4
1.1. Klasikiniai apmokestinimo principai	4
1.2. Šiuolaikiniai apmokestinimo principai	5
2. LIETUVOS GPM SISTEMA IR JOS VERTINIMAS LIETUVOS VYRIAUSIOJO ADMINISTRACINIO TEISMO PRAKTIKOJE.....	8
2.1. Gyventojų pajamų mokesčio mokėtojai.....	8
2.2. Gyventojų pajamų mokesčio objektas ir bazė	10
2.3. Gyventojų pajamų mokesčio tarifai	13
2.4. Gyventojų pajamų mokesčio lengvatos	14
2.5. Gyventojų pajamų mokesčio apskaičiavimo ir mokėjimo tvarka.....	17
2.6. Mokesčių administratoriaus ir mokesčio mokėtojo teisės ir pareigos	18
3. LIETUVOS GYVENTOJŲ APMOKESTINIMO GPM SISTEMOS NAUJOVĖS.	20
3.1. Progresinio apmokestinimo įvedimo vertinimas	20
3.2. Investicinės sąskaitos įsigaliojimo vertinimas.....	23
4. LIETUVOS GYVENTOJŲ APMOKESTINIMO GPM SISTEMOS PALYGINIMAS SU UŽSIENIO VALSTYBIŲ GPM SISTEMOMIS.....	28
4.1. Palyginimas su Baltijos šalių GPM sistemomis	28
4.2. Palyginimas su Vokietijos GPM sistema	34
IŠVADOS	38
ŠALTINIAI.....	39
SANTRAUKA	45
SUMMARY	46

IŽANGA

Darbo aktualumas. Nuo gyventojų pajamų mokesčio (toliau – GPM) įsigaliojimo ne kartą buvo reformuojama GPM sistema, siekiant didinti jos pažangumą, teisingumą bei administravimo efektyvumą. Gyventojai siekdami nebūti apmokestiniais arba mokėti mažesnius mokesčius, ieško būdų kaip pritaikyti mokesťines lengvatas, pakeisti GPM objektą arba sumažinti GPM tarifą. Atsižvelgiant į tai, kyla mokesťiniai ginčai tarp mokesčių administratoriaus ir mokesčių mokėtojų, todėl dažnai GPM sistemos reguliavimas yra analizuojamas ir aiškinamas LVAT praktikoje. Reformuojant GPM sistemą siekiama, kad mokesčių surinkimas būtų vykdomas užtikrinant teisingą gyventojų apmokestinimą. Taip pat, analizuojant GPM sistemos elementus yra aktualu palyginti ekonomiškai panašių Baltijos šalių GPM sistemų taikymo praktiką bei vienos iš ekonomiškai pažangiausių Europos valstybių - Vokietijos GPM sistemos taikymo praktiką.

Darbo objektas. Šio darbo objektas yra Lietuvos gyventojų apmokestinimo GPM sistema.

Darbo tikslas. Įvertinti Lietuvos gyventojų apmokestinimo GPM sistemą bei palyginti ją su užsienio valstybių GPM sistemomis.

Darbo uždaviniai. Realizuojant darbo tikslą, keliama keturi pagrindiniai uždaviniai:

- 1) Ištirti apmokestinimo principų svarbą Lietuvos mokesčių sistemai.
- 2) Išanalizuoti esamą Lietuvos gyventojų apmokestinimo GPM sistemą ir jos problematiką LVAT praktikoje.
- 3) Įvertinti progresinio apmokestinimo įvedimą ir investicinės sąskaitos įsigaliojimą Lietuvoje.
- 4) Palyginti Lietuvos gyventojų apmokestinimo GPM sistemą su Baltijos šalių ir Vokietijos gyventojų apmokestinimo GPM sistemomis.

Tyrimo metodai. Vertinant Lietuvos gyventojų apmokestinimo GPM sistemą ir lyginant su užsienio valstybėmis teoriniu bei praktiniu požiūriu, buvo pasitelkiami ir kompleksiskai taikomi įvairūs mokslinio tyrimo metodai.

- 1) Sisteminis metodas taikomas vertinant įtvirtintą Lietuvos GPM sistemos teisinį reguliavimą nacionaliniuose teisės aktuose, bei nagrinėjant mokslinę literatūrą.
- 2) Aprašomasis metodas naudojamas siekiant pateikti išsamią informaciją apie aprašomą dalyką.
- 3) Lyginamasis metodas naudojamas palyginant GPM sistemas Baltijos šalių ir Vokietijos nacionaliniuose aktuose bei Europos komisijos duomenų bazėje.
- 4) Lingvistinis metodas naudojamas analizuojant teisinio reguliavimo nuostatas ir teismų išaiškinimus.

- 5) Loginės analizės ir apibendrinimo metodas naudojamas apibendrinant gautus analizės vertinimus ir lyginimo rezultatus bei formuojant vertinimo išvadas.

Darbo originalumas. GPM sistemos įgyvendinimas yra reikšmingas tiek teisiniu, tiek praktiniu aspektu. Atsižvelgiant į besikeičiančius teisės aktus, svarbu moksliniu požiūriu analizuoti GPM sistemos naujoves bei naujausią LVAT praktiką. Tam tikrus Lietuvos gyventojų apmokestinimo GPM sistemos elementus yra nagrinėję Lietuvos mokslininkai – E. Bikas, R. Subačienė, G. Keliuotytė – Staniulėnienė ir I. Astrauskaitė, tačiau šis darbas išsiskiria tuo, kad yra analizuojamas progresinio apmokestinimo įvedimas bei investicinės sąskaitos reglamentavimas Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatyme (toliau – GPMĮ). Taip pat, analizuojami naujausi probleminiai aspektai kylantys mokesčiniuose ginčuose ir lyginamos Baltijos šalių ir Vokietijos GPM sistemos su naujausiais įsigaliojusiais jų pakeitimais.

Svarbiausi šaltiniai. Atliekant tyrimą didžiausias dėmesys skiriamas GPM sistemos įtvirtintoms nuostatoms, analizuojamas GPMĮ, Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (toliau – mokesčių administratorius) gyventojų pajamų mokesčio įstatymo apibendrintas komentaras bei LVAT išaiškinimai. Lyginant Lietuvos GPM sistemą su užsienio valstybių GPM sistemomis, analizuojami šalių nacionaliniai teisės aktai bei Europos Komisijos duomenų bazės dokumentai. Šiame darbe tiriant Lietuvos gyventojų apmokestinimo sistemą, taip pat aktualus buvo E. Biko, R. Subačienės, G. Keliuotytės – Staniulėnienės ir I. Astrauskaitės vadovėlis.

1. APMOKESTINIMO PRINCIPAI

1.1. Klasikiniai apmokestinimo principai

Apmokestinimo principai padėjo pamatą formuojant mokesčių sistemą. Iki šiol apmokestinimo principai yra plačiai taikomi, siekiant atrasti balansą tarp teisingo apmokestinimo ir valstybės resursų užtikrinimo. Vertinant Lietuvos gyventojų apmokestinimo GPM sistemą (toliau – GPM sistema) atsižvelgiama į jau suformuotų principų svarbą.

Apmokestinimo klausimais aktyviau pradėta diskutuoti nuo XV-XVI amžiaus. Tuo laikotarpiu gyventojai manė, kad mokesčiai yra kaip parama monarchui išlaikyti, tačiau pasibaigus feodalinei santvarkai, atsirado kiti objektai, už kurios buvo mokami mokesčiai, t. y. gyventojų bei nuosavybės saugojimas, galimybė naudotis valstybės žeme ir panašiai (Šinkūnienė, 2005, p. 178). Klasikiniai apmokestinimo principai pradėti formuoti nuo XVII amžiaus antrosios pusės iki XVIII amžiaus pabaigos, kai William Petty (pirmasis profesionalus ekonomistas) pastebėjo, kad mažai dėmesio yra skiriama dvigubam apmokestinimui, mokesčių vengimui ir mokesčių diskriminacijai.

Adam Smith (klasikinės politinės ekonomijos pradininkas) pažymėjo, kad taikant mokesčius tikslingą atsižvelgti į gyventojų apmokestinimą ir pateikė bendruosius teiginius į kurios turima atsižvelgti formuojant mokesčių sistemą: gyventojai turi prisidėti prie valdžios išlaikymo pagal savo pajėgumą, mokestis turi būti apibrėžtas, renkamas patogiu būdu ir laiku gyventojui bei neturi būti per didelė našta. Šiuos apmokestinimo teiginius John Stuart Mill (politikos ekonomistas) įvardijo kaip klasikinius apmokestinimo principus, ypatingą dėmesį skirdamas lygybės principui. Remiantis minėtu principu akcentavo, kad mokesčiai turi būti paskirstyti tolygiai kiekvienam asmeniui, bet paliktas tam tikras pajamų minimumas, kuris būtų neapmokestintas, jį gyventojai galėtų skirti pragyvenimui. Dėl šios priežasties šį principą galima traktuoti kaip apmokestinimo teisingumo principą (Bikas ir kt., 2015, p. 11-12). Teisingumo principas apima keletą reikalavimų – mokesčius turi mokėti tie asmenys, kurie naudojami valstybės teikiamomis paslaugomis ir apmokestinant svarbu atsižvelgti į mokesčio mokėtojo pajėgumą (Bivainis, Skačkauskienė, 2007, p. 58).

Vėlesniame finansų mokslo raidos etape požiūris į valstybės finansus buvo išplėstas. Adolf Wagner (ekonomistas) papildė apmokestinimo principus sujungdamas mokesčio mokėtojo bei valstybės interesus ir pasiūlė keturių grupių apmokestinimo principų sistemą. Ekonomistas teigė, kad išskirtiniai yra pakankamumas ir elastingumas, kadangi socialinė ir ekonominė sistema reikalinga tam, kad užtikrintų lėšas. A. Wagner teigimu

apmokestinimo teisingumo principas užtikrinimas tik tiek, kiek leidžia finansiniai principai, o elastingumas reikalingas prisitaikyti prie valstybės poreikių. Pažymėjo, ekonomikos principus, kuriais remiantis turi būti nustatytas tinkamas apmokestinamo šaltinio parinkimas ir visa mokesčių sistemą sujungta į bendrą visumą. Taip pat, pažymėjo etinius ir teisingumo principus, kurie pasižymi visuotinumu ir lygybe bei išskyrė mokesčių administravimo taisykles, užtikrinant apmokestinimo aiškumą ir surinkimo išlaidų maksimalų sumažinimą.

Klasikiniu apmokestinimo principų svarba aktuali buvo ir vėlesniame mokesčių sistemos etape. Dauguma apmokestinimo principų išlikdavo tie patys, tačiau su tam tikrais pakeitimais. Lietuvos ekonomistai kaip pagrindinius klasikinius apmokestinimo principus, išskyrė šiuos: teisingumo, ekonominio efektyvumo, elastingumo, administracinio paprastumo bei mokesčių įplaukų produktyvumo. Lietuvos ekonomistai pagrindinį apmokestinimo teisingumo principą apibrėžė kaip ir prieš tai minėti autoriai. Apmokestinimo ekonominio efektyvumo principu pažymėjo, kad mokesčiai turi skatinti ekonomikos augimą, o ne jai trukdyti. Apmokestinimo administracinio paprastumo principas turėtų būti taikomas tam, kad mokesčius surinkti būtų paprasta ir nesukeltų mokesčių mokėtojams didelių rūpesčių. Paskutiniame principe daugiau dėmesio skyrė valstybės interesams, kadangi jis taikomas tam, kad būtų surenkamas atitinkamas kiekis pajamų valstybės išlaidoms padengti ir pati mokesčių sistema, nekeičiant struktūros didėtų sparčiau negu bendrasis vidaus produktas (Bikas ir kt., 2015, p. 21-22).

Suformuoti klasikiniai apmokestinimo principai turėjo didelę reikšmę, apmokestinant gyventojus, kadangi jais remiantis buvo siekiama užtikrinti gyventojų pajėgumą ir valstybės resursus.

1.2. Šiuolaikiniai apmokestinimo principai

Šiais laikais apmokestinimo principai nustato pagrindines nuostatas, kuriomis yra sukurta mokesčių sistema, jos įgyvendinamas ir administravimas. Anksčiau apmokestinimo principai laikytini kaip mokslinė kategorija, dabar jie yra įtvirtinti ir įstatyme (Sudavičius, 2010, p. 102). Šiame darbe aktualūs Lietuvos GPM sistemos apmokestinimo principai, kurie įtvirtinti Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatyme (toliau – MAĮ). Kadangi GPMĮ administruoja MAĮ, apmokestinimo principai Lietuvos GPM sistemos įtvirtinti MAĮ 7-10 straipsniuose: mokesčių mokėtojo lygybės principas, teisingumo ir visuotinio privalomumo principas, apmokestinimo aiškumo principas ir turinio viršenybės prieš formą principas. Minėti principai tarpusavyje susiję ir papildantys vienas kitą

(Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas, 2004). Teismai praktikoje nagrinėjant su GPM sistema susijusias bylas, taip pat taiko šiuos apmokestinimo principus, todėl galima teigti, kad išvardinti apmokestinimo principai yra aktualūs ir šiuo metu.

Pirmasis principas yra mokesčių mokėtojo lygybės principas, kuriuo įpareigoja mokesčių administratorių vienodai vertinti aplinkybes dėl to paties mokestinio teisinio dalyko. LVAT vertinimu, šis principas turi reikšmės vertinant įrodymus. Minėtas principas turi būti taikomas visiems vienodai, tačiau tais atvejais, kai mokesčius administruoja skirtingos institucijos arba mokesčių mokėtojai neatlieka tinkamai savo pareigų, principas gali būti pažeistas. Mokesčių mokėtojas pažeidęs šį principą atsiduria geresnėje situacijoje nei tas, kuris tinkamai atliko savo prievolę (Puzinskaitė, Kliškauskas, 2012, p. 685). LVAT yra pažymėjęs, kad mokesčių administratoriaus sprendimas turi būti suderintas su Lietuvos Respublikos Konstitucijoje 29 straipsnyje įtvirtintu asmenų lygybės prieš įstatymą principu, kuris siejasi su MAĮ 7 straipsnyje įtvirtintu principu. Tais atvejais, kai mokesčių administratorius šių straipsnių nesuderina, sprendimas laikomas neteisėtu (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2024 m. kovo 20 d. nutartis administracinėje byloje).

Teisingumo ir visuotinio privalomumo principu yra skatinami mokesčių mokėtojai mokėti mokesčius reikiamu laiku bei laikantis įstatymo nuostatų. Teisingumo požymis yra neatsiejamas nuo mokesčių administratoriaus pareigos tinkamai apskaičiuoti mokestį. Tuo atveju, jei mokesčių administratorius apskaičiuoja pagal įvertinimą įtvirtintą MAĮ 70 straipsnio 1 dalyje, turėtų kuo objektyviau atitikti teisingumo ir protingumo kriterijus. Jei mokesčių mokėtojas prieštarauja dėl teisingo įvertinimo, turi pateikti pagrindžiančius įrodymus. Šis principas taip pat yra pažeidžiamas, kai mokesčių mokėtojas nesumoka mokesčio arba netinkamai apskaičiuoja.

Kitas ne ką mažiau svarbus yra apmokestinimo aiškumo principas. Šiuo principu siekiama užtikrinti, kad mokesčiu mokėtojui būtų aišku kaip, kada ir kokį mokestį mokėti. Taip pat mokesčiai turi būti įtvirtinti Lietuvos Respublikos įstatymuose ir priimami sprendimai mokesčių mokėtojui turi būti aiškūs. Įstatymų leidėjo yra įtvirtinta, kad visi neaiškumai aiškinami mokesčių mokėtojo naudai.

Turinio viršenybės prieš formą principas mokestiniuose teisiniuose santykiuose teikia pirmenybę santykių dalyvių veiklos turiniui, o ne jos įforminimui. Šį principą taiko, tai atvejais, kai mokesčių mokėtojas pateikia dirbtinius sandorius, taip siekdamas gauti mokestinę naudą. Mokesčių mokėtojas tiesioginiais ar netiesioginiais veiksmais siekia sumažinti mokėtiną sumą, padidinti grąžintiną mokesčio permoką, sutrumpinti mokesčio permokos terminus ar iš viso išvengti mokesčio mokėjimo. Jei mokesčių mokėtojas įgijo tam tikrą pranašumą, negalime iš karto konstatuoti, kad šie sandoriai sudaryti

piktnaudžiaujant teise, reikia nustatyti, kad mokesčių mokėtojo tikslas buvo gauti mokestinę naudą (Puzinskaitė, Klišauskas, 2012, p. 686).

Požiūris į apmokestinimo principus skirtingų institucijų, teoretikų yra nevienodas. Įvairovė yra susijusi su XXI amžiaus veiksniais, kurie turi įtaką politinei ir socialinei aplinkai. Pagrindiniai veiksniai – globalizacija, Europos Sąjungos įtaka, besikeičianti verslo sektoriaus svarba ekonomikai, dirbančių gyventojų ir namų ūkių demografija, sąveika su pašalpų sistema sprendžiant pajamų nelygybės klausimus (Bikas ir kt., 2015, p. 22).

Valstybėse šiuolaikiniai apmokestinimo principai gali skirtis, priklausomai nuo valstybių politinės ir socialinės aplinkos. Lietuvoje turime šiuolaikinius apmokestinimo principus įtvirtintus įstatyme. Taikant GPM, šie principai aktualūs visiems subjektams dalyvaujantiems mokestiniuose santykiuose. Nepaisymas apmokestinimo principų gali sukelti tam tikrų pasekmių ar žalos. Taigi, norint turėti teisingą ir efektyvią GPM sistemą, subjektams privalu laikytis šių įtvirtintų principų bei nepiktnaudžiauti jais.

2. LIETUVOS GPM SISTEMA IR JOS VERTINIMAS LIETUVOS VYRIAUSIOJO ADMINISTRACINIO TEISMO PRAKTIKOJE

2.1. Gyventojų pajamų mokesčio mokėtojai

GPM sistema yra tam tikrų elementų visuma. Valstybėse veikia nevienodos GPM sistemos, todėl siekiant įvertinti Lietuvos GPM sistemą, reikia įvertinti atskirus elementus, iš kurių ji sudaryta. Išskirtini šie GPM sistemos elementai: mokesčio mokėtojai, mokesčio objektas ir bazė, mokesčio tarifai, mokesčio lengvatos, mokesčio apskaičiavimo ir mokėjimo tvarka, mokesčio mokėtojo ir administratoriaus teisės bei pareigos.

MAĮ 2 straipsnio 17 dalyje yra įtvirtinta, jog mokesčių mokėtojas yra asmuo, kuriam pagal įstatymą nustatyta prievolė mokėti mokesť, taip pat mokesčių mokėtoju laikomas ir mokesť išskaičiuojantis asmuo (Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas, 2004). Pateikta sąvoka yra bendrinė, apimanti visų rūšių mokesčių mokėtojus, nes priklausomai nuo mokesčio, skirtingi subjektai yra apmokestinami nevienodai, t. y. fizinis asmuo ir juridinis asmuo (Marcijonas, Sudavičius, 2003, p. 40). Šiame darbe analizuojami tik fiziniai asmenys, kurie moka GPM įtvirtintą GPMĮ.

Lietuvoje GPM moka nuolatiniai Lietuvos gyventojai, gavę ir (arba) uždirbę pajamų, kurių šaltinis yra Lietuvoje ir užsienyje. GPM taip pat moka nenuolatiniai Lietuvos gyventojai, gavę ir (arba) uždirbę pajamų, kurių šaltinis yra Lietuvoje (Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo apibendrintas..., 2025). GPMĮ 3 straipsnyje įtvirtinta, kad mokesčių mokėtojas yra tas, kuris gavo pajamų. Nustatant, ar asmuo bus laikomas nuolatiniu Lietuvos gyventoju, reikia vertinti pagal kriterijus, kurie įtvirtinti GPMĮ 4 straipsnio 1-5 dalyse. Kriterijai vertinami paeiliui nuosekliai užtenka, kad asmuo atitiktų bent vieną kriterijų ir jis yra pripažįstamas nuolatiniu Lietuvos gyventoju. LVAT praktikoje yra išskiriami šie pagrindiniai kriterijai: gyvenamosios vietos deklaravimas Lietuvoje, metinių pajamų mokesčio deklaracijų teikimas (toliau - Deklaracija), teisėto buvimo Lietuvoje pagrindo turėjimas ir nekilnojamojo turto turėjimas bei su darbo užmokesčiu susijusių pajamų gavimas Lietuvoje (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2021 m. sausio 13 d. nutartis administracinėje byloje). Problematika LVAT praktikoje kyla tada, kai gyventojas faktiškai būna Lietuvoje, tačiau nėra pripažintas nuolatiniu Lietuvos gyventoju ir jis neapmokestinamas GPM. Tokiu atveju asmens pripažinimui nuolatiniu Lietuvos gyventoju vienas iš esminių kriterijų yra fizinio asmens buvimas šalyje. Šiame kontekste yra aktuali LVAT nutartis, kurioje pareiškėjas teigė, kad jis yra Jungtinių Amerikos Valstijų rezidentas ir jo turimos lėšos skirtos pajamas generuoti pareiškėjo Jungtinių

Amerikos Valstijų bendrovei todėl šios negali būti priskirtos, kaip pareiškėjo šeimos išlaidos Lietuvoje, tačiau mokesčių administratorius nustatė, kad pareiškėjas Lietuvoje: savo ir šeimos gyvenamąją vietą deklaravo, patyrė išlaidų pagal banko išrašus, tikrinamuoju laikotarpiu pirkė ir pardavė nekilnojamąjį turtą, dirbo Lietuvos įmonėje ir gavo pajamų bei dvejus metus Deklaracijas. Pažymėtina, kad jei yra įrodoma, kad asmuo Lietuvoje turi asmeninių, socialinių arba ekonominių interesų LVAT vertinimu asmuo gali būti pripažintas nuolatinis Lietuvos gyventojas apmokestinimo tikslais (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2021 m. vasario 17 d. nutartis administracinėje byloje).

Kita problematika atsiranda, kai asmuo, kuris atitinka vieną iš minėtų kriterijų, tačiau tvirtina, kad jis yra kitos valstybės gyventojas. Pavyzdžiui, išnagrinėtoje LVAT byloje pareiškėjas tvirtino, kad nebuvo Lietuvoje ir pateikė metines pajamų deklaracijas iš užsienio, kuriomis grindė savo nebuvimą, tačiau mokesčių administratorius nustatė, kad vertinamais mokestiniais laikotarpiais, pareiškėjas apdraudė savo vardu 122 automobilius, pirkė ir pardavė 7 automobilius, taip vykdydamas individualią veiklą Lietuvoje. Tokiais atvejais mokesčių administratoriui suteikiamas vertinimas svarstyti klausimą dėl GPMĮ 4 straipsnio taikymo, nagrinėjant, ar šis asmuo konkrečiu atveju laikomas nuolatinis Lietuvos gyventojas jo gautų pajamų apmokestinimo GPM tikslais (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2024 m. vasario 14 d. nutartis administracinėje byloje).

Tam tikrais atvejais ginčas kyla ir dėl pajamų šaltinio, kurį nuolatinis Lietuvos gyventojas gavo ne Lietuvoje, todėl vengia būti apmokestintas GPM Lietuvoje, tačiau LVAT yra pabrėžęs, kad prievolę mokėti GPM turi nuolatiniai Lietuvos gyventojai, bet kokia forma faktiškai gavę pajamų, kurių šaltinis yra Lietuvoje ir ne Lietuvoje (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2023 m. gegužės 24 d. nutartis administracinėje byloje).

LVAT praktikoje pažymėta, kad mokestinės bylos šalimis laikytini tik mokesčių mokėtojas ir mokesčių administratorius. Pavyzdžiui, išnagrinėtoje LVAT byloje mokesčių administratorius apskaičiavo papildomą GPM pareiškėjai, tačiau ji kaip vieną iš papildomų pajamų grindė tuo, kad kartu su motina lygiomis teisėmis disponavo ir tvarkė indėlio sąskaitą, todėl norėjo įtraukti į bylą motiną kaip trečiuoju suinteresuotu asmeniu, bet mokesčių administratorius įvertinęs aplinkybes priėmė sprendimą, kuriuo akcentavo, kad motina neturi teisių ir pareigų kaip GPM mokėtoja. Teisėjų kolegija sutiko su mokesčių administratoriumi ir pabrėžė, kad pagal GPMĮ 3 straipsnį pajamų mokesčio mokėtoja yra pripažinta pareiškėja, o ne jos motina, taigi, bylos šalimi, laikytina tik pareiškėja (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2020 m. spalio 28 d. nutartis administracinėje byloje). Pažymėtina, kad LVAT vertinimu nuolatinis Lietuvos gyventojas yra konkretus fizinis

asmuo, o ne tokių asmenų daugetas (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. sausio 7 d. nutartis).

Nenuolatiniais Lietuvos gyventojais laikomi asmenys, kurie neatitinka prieš tai aptartų sąlygų. Taip pat, jei asmuo:

- 1) Kalendoriniais metais ištisai ar su pertraukomis Lietuvoje išbūna trumpiau negu 183 dienas;
- 2) Dvejais, vienas paskui kitą einančiais kalendoriniais metais, ištisai ar su pertraukomis Lietuvoje išbūna mažiau negu 280 dienų;
- 3) Asmuo, kuris neatitinka GPMĮ įtvirtintų sąlygų, tačiau verčiasi individualia veikla per nuolatinę bazę Lietuvoje, dirba Lietuvoje, bet atlyginimą gauna iš užsienio valstybės biudžeto arba dirba užsienio valstybės diplomatinėje atstovybėje, konsulinėje įstaigoje ar tarptautinės organizacijos atstovybėje Lietuvoje.

Šiais nurodytais atvejais asmenį laikysime nenuolatiniu Lietuvos gyventoju (Koks asmuo laikomas nenuolatiniu Lietuvos..., 2025).

Lietuvoje prievolė mokėti GPM atsiranda, priklausomai nuo gyventojų gaunamų pajamų, taigi dėl to pripažinimas nuolatiniu Lietuvos gyventoju yra vienas iš esminių GPM sistemos elementų. LVAT praktikoje problema kyla tuo atveju, kai asmuo neigia pripažinimą nuolatiniu Lietuvos gyventoju, tačiau iš tiriamų aplinkybių, pastebima, kad Lietuvoje turi asmeninių, socialinių ar ekonominių interesų. Kita problema LVAT praktikoje yra, kai asmuo yra pripažintas nuolatiniu Lietuvos gyventoju, tačiau nenori, kad jo užsienyje gautos pajamos būtų apmokestintos GPM Lietuvoje.

2.2. Gyventojų pajamų mokesčio objektas ir bazė

Gyventojų pajamos gali būti įvairių formų, tiek piniginė, tiek nepiniginė gaunama nauda, kuri leidžia gyventojui patenkinti asmeninius poreikius (Bikas ir kt., 2015, p. 49). GPM objekto sąvoka yra įtvirtinta GPMĮ 5 straipsnyje. Šio straipsnio pirmoje dalyje bendrai apibrėžiama, kad objektas yra gyventojų pajamos. Analizuojant GPMĮ 2 straipsnio 14 dalį, ši sąvoka yra praplečiama ir teigiama, kad objektas yra:

- 1) Pozityviosios pajamos;
- 2) Europos ekonominių interesų pajamos;
- 3) Gautas atlygis už atliktus darbus;
- 4) Atlygis už suteiktas paslaugas;
- 5) Atlygis už parduotą ar kitaip perleistą turtą ar lėšas;

- 6) Už parduotas ar suteiktas teises ir (ar) kitaip gauta nauda pinigais ir (ar) natūra;
- 7) Nutraukus gyvybės draudimo sutartis ar išstojus iš pensijų fondo grąžinamos įmokos (ar jų dalis).

Išskyrus GPMĮ 2 straipsnio 4 dalyje išvardintas pajamas, kurios nėra priskiriamos GPM objektu (Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio..., 2003). Individualios veiklos pajamos yra GPM objektu gautos iš individualios veiklos, įskaitant iš individualios veiklos turto, išskyrus nekilnojamąjį pagal prigimtį daiktą, nuomą, pardavimo ir kitokio perleidimo nuosavybės objektus. Gautos pajamos apmokestinamos įsigyjant verslo liudijimą. Nuo 2018 metų individualios veiklos pajamos ir leidžiami atskaitymai nėra skaidomi. (Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo apibendrintas..., 2025).

LVAT pažymi, kad pajamų apmokestinimui pakanka nustatyti gyventojo pajamų gavimo faktą, nereikia įvardinti konkretaus pagrindo, nebent tai keistų apmokestinimo sąlygas, pavyzdžiui būtų taikoma lengvata, pajamos patektų į neapmokestinamųjų pajamų kategoriją, keistųsi tarifas ir panašiai. LVAT vertinimu, jei yra nustatytas gavimo faktas, pajamos pripažįstamos kaip kitos pajamos, neįvardinant jų šaltinio (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. birželio 13 d. nutartis). Gautos pajamos pripažintos kaip kitos pajamos, taip pat yra tais atvejais, kai mokesčių mokėtojas nepagrindžia objektyviais, faktiniais duomenimis gautų piniginių sumų. Šiame kontekste aktuali LVAT Išnagrinėta byla, kurioje pareiškėjas teigė, kad 2009-2014 metais į jo banko sąskaitą gautos pajamos yra ne paskolos grąžinimai, o už automobilius pervesti avansai, taip tvirtindamas, kad savo įmonėms neskolindavo savų lėšų, o tik įnešdavo fizinių asmenų gautus pinigus, todėl tai nėra pajamos iš nenustatytų šaltinių. Tačiau teisėjų kolegijos teigimu, tai yra pareiškėjo pareiga pagrįsti, kad šios pajamos nėra apmokestinamos GPM ir vien tik bendro pobūdžio paaiškinimų neužtenka, paneigt, kad pajamos nėra GPM objektu (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2021 m. birželio 9 d. nutartis administracinėje byloje). Jeigu mokesčių mokėtojas nori remtis civiliniais sandoriais, kad pagrįstų pajamų tikrumą turi įrodyti, kad iš tikrųjų gavo GPM neapmokestinamųjų pajamų, nes GPMĮ taikymo prasme, tai nėra pirminiai ir tiesioginiai įrodymai, tačiau pats faktas tampa įrodinėjimo dalyku (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2024 m. sausio 17 d. nutartis administracinėje byloje).

Praktikoje problematika dėl GPM objekto kyla ir tais atvejais, kai gyventojai siekdami išvengti GPM apmokestinimo, sudaro formalius sandorius, tai yra pakeičia objektą. Tokiais atvejais mokesčių administratoriaus vertinimu, atsižvelgiant į visas aplinkybes gali būti taikomas MAĮ 69 straipsnis (mokesčio apskaičiavimas taikant turinio viršenybės prieš formą principą) ir pripažįstama, kad mokesčių mokėtojo gautos lėšos

nelaikytinos to sandorio dalimi, o yra kitos pajamos, kurios turi būti apmokestinamos GPM. Esant minėtai situacijai mokesčių administratorius turi surinkti pakankamai duomenų, pagrindžiančių, kodėl yra taikomas šis straipsnis (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2021 m. liepos 12 d. sprendimas administracinėje byloje).

Toliau analizuojant teismų praktiką pastebėtina, kad neteisėtais būdais gautos pajamos, kurių šaltinis yra Lietuvoje apmokestinamos GPM. Pavyzdžiui, LVAT išnagrinėtoje byloje pareiškėjos pajamos apmokestinamos GPM, nors baudžiamojoje byloje buvo konfiskuotos. Pareiškėja teigė, kad tokiu atveju ji yra baudžiama antrą kartą, tačiau LVAT pažymėjo, kad GPMĮ nėra nurodyta, jog apmokestinti reikia tik teisėtais būdais gautas pajamas, o GPM mokėjimas yra įprastinė gyventojo prievolė (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2021 m. liepos 14 d. nutartis administracinėje byloje).

GPM bazę sudaro tos pajamos, kurios apmokestinamos, tai yra gautų pajamų dalis, atskaičius tam tikras pajamų rūšis ar leidžiamus atskaitymus. GPM yra mokamas nuo visų apmokestinamųjų pajamų, kurios ir sudaro mokesčio bazę (Medelienė, Sudavičius, 2011, p. 348). LVAT yra pažymėjęs, kad tais atvejais, kai mokesčių administratorius turi faktinių duomenų, kad ginčo sandorio pajamos nebepatenka į gyventojo gautų pajamų sąvoka dėl taikyto grąžinimo ar restitucijos, mokesčių administratorius privalo atlikti aritmetinę korektūrą, kuria turi pasikeisti mokesčio bazė bei susijusios sumos (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2020 m. balandžio 22 d. nutartis administracinėje byloje).

Teismų praktikoje problematika dėl GPM bazės, kyla tada, kai mokesčių mokėtojas pajamomis disponuoja, jomis padengia išlaidas, tačiau jų nedeklaruoja. Pareiškėjui nepagrindus šių pajamų gavimo juridinę galią turinčiais dokumentais LVAT pažymi, kad mokesčio bazė ir mokestinės prievolės dydį turi būti įvertintas mokesčio administratoriaus remiantis MAĮ 70 straipsniu, kuriame įtvirtinta, kad atliekamas mokesčio apskaičiavimas pagal mokesčių administratoriaus įvertinimą (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2023 m. gegužės 31 d. nutartis administracinėje byloje).

Taigi, LVAT praktikoje dažniausiai problematika atsiranda dėl GPM objekto, tais atvejais, kai patys gyventojai siekdami mokestinės naudos sukuria aplinkybes dėl kurių pajamos nėra pripažįstamos GPM objektu, o GPM bazės nustatymo problematika atsiranda tada, kai mokesčių mokėtojai nedeklaruoja gautų pajamų, tokiu atveju GPM bazės apskaičiavimas yra paskiriamas mokesčių administratoriaus įvertinimui.

2.3. Gyventojų pajamų mokesčio tarifai

GPM tarifo dydis yra GPMĮ nustatyta pinigų suma, kurią mokesčio mokėtojas turi sumokėti į valstybės biudžetą. Nustatyti ir tikslinti mokesčio tarifą valstybė gali pati nekeičiant bendros mokesčių sistemos. Mokesčio tarifai gali būti skirtingų formų, priklausomai nuo to, kokia sistema bus pasirinkta (Marcijonas, Sudavičius, 2003, p. 44).

Lietuvos GPM sistemoje yra įtvirtintas fiksuotas GPM tarifas. GPMĮ 6 straipsnio 1 dalyje nustatyto fiksuoto tarifo dydis yra 15 procentų. GPM fiksuotas tarifas pritaikomas neatsižvelgiant į per mokestinį laikotarpį gautą sumą. Minėtas tarifas galioja: iš darbo santykių ar jų atitikmenims gautoms pajamoms (apskaičiuojant 2018 metais ir ankstesnius mokestinius laikotarpius), ligos išmokoms (įskaitant darbdavio išmokamas), motinystės, tėvystės, vaiko priežiūros ir ilgalaikio darbo išmokoms, pajamoms iš paskirstytojo pelno (dividendų) ir individualios veiklos pajamoms atėmus mokesčio kreditą. Savivaldybių tarybų nustatytas fiksuoto dydžio GPM taikomas per mokestinį laikotarpį gautoms pajamoms įsigyjant verslo liudijimą, tačiau savivaldybių tarybos turi teisę taikyti mokesčio lengvatą savo biudžeto sąskaita (Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo apibendrintas..., 2025).

Lietuvos Respublikos finansų ministerija pasiūlymų pakete, atliepiant Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (toliau – EBPO) rekomendacijas 2023 metais siūlė GPM viršutinę tarifo ribą didinti nuo 15 procentų iki 17 procentų, o nuo 2026 metų galiausiai padidinti iki 20 procentų (Finansų ministrė: „Mokestinių pasiūlymų paketo...“, 2023). Šie siūlomi GPM pakeitimai nebuvo įgyvendinti ir GPM fiksuotas tarifas išlikęs tokio pat dydžio.

Problematika, taikant GPM tarifus atsiranda, kai mokesčių mokėtojas siekiantis mokestinės naudos sudaro dirbtinius sandorius. Pavyzdžiui, LVAT išnagrinėtoje byloje pareiškėja sudarė dirbtinius pirkimo - pardavimo sandorius, kuriais pardavė savo sūnui akcijas, vėliau jas nusipirko pigiau, taip sumažindama metinį vertybinių popierių rezultatą. Šiais veiksmais pareiškėja siekė būti apmokestinta 15 procentų GPM tarifu, vietoje 20 procentų. Mokesčių administratorius pažymėjo, kad tokiu būdu buvo sudaryta galimybė sudaryti sandorius, siekiant ne ekonominės naudos, o mokestinės naudos. (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2025 m. sausio 7 d. nutartis administracinėje byloje). Kita problema kyla, kai siekiant mokestinės naudos mokesčių mokėtojai iš viso nedeklaruoja pajamų kaip gavimo fakto. LVAT išnagrinėtoje byloje mokesčių administratorius iš aplinkybių nustatė, kad pareiškėjas, kuris yra įmonės akcininkas ir direktorius pervesdamas į asmeninę sąskaitą lėšas, paskirtyje nurodydamas kaip paskolos

grąžinimą bei bendrovės buhalteriniuose registruose neapskaitydamas ir nepateikdamas dokumentų mokesčių administratoriui, veikė išimtinai savo interesais kaip fizinis asmuo. Tokiais pareiškėjo veiksmais gautos sumos nebuvo apskaičiuotos ir nesumokėtas GPM tarifas nuo šios sumos (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2020 m. gegužės 13 d. nutartis administracinėje byloje).

Kai yra nuslepiamos ar iškreipiamos aplinkybės, mokesčių administratorius taiko turinio viršenybės prieš formą principą (MAĮ 69 straipsnis) atkurdamas aplinkybes, kokios turėjo būti. LVAT pažymi, kad mokesčių administratorius taikant MAĮ 69 straipsnį turi išanalizuoti ar susiklosčiusios faktinės situacijos tikslas gauti mokestinę naudą, siekiant paslėpti tikrąjį pareiškėjo ūkinių operacijų turinį (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. sausio 26 d. nutartis administracinėje byloje).

Tinkamas GPM tarifo dydžio taikymas yra svarbus, priklausomai nuo to, kokių dydžių bus apmokestintas GPM objektas. LVAT praktikoje dėl GPM tarifo dydžio taikymo problematika atsiranda, kai mokesčių mokėtojai, siekdami mokestinės naudos, sukuria dirbtinius sandorius ar aplinkybes, taip pritaikant mažesnę GPM tarifą. Kitais atvejais iš viso pajamų nepriskiria apmokestintoms pajamoms, todėl mokesčių administratorius turi teisę nustatyti buvusias aplinkybes ir taikant MAĮ 70 straipsnį atkurti tikrąją situaciją.

2.4. Gyventojų pajamų mokesčio lengvatos

Mokesčių lengvata yra svarbus elementas mokesčių sistemoje, nes turi įtakos asmenų ir įmonių elgsenai, taip pat veikia kaip mokesčių išlaidų forma, sumažinanti biudžeto pajamas. Lengvatos reikalingos reguliuoti ekonominius bei socialinius šalies procesus, pritraukti kapitalą ir investicijas. Mokesčių lengvata yra bendros mokesčių struktūros sudedamoji dalis, įtvirtinta įstatymais ir mokestinių išlaidų įvairiomis formomis (Bikas ir kt., 2015, p. 222). Lietuvos GPM lengvatos yra šios:

- 1) Neapmokestinamųjų pajamų dydis (toliau – NPD) taikomas su darbo santykiais ar jų esmę atitinkančiais santykiais susijusiomis pajamomis;
- 2) Iš pajamų atimamos išlaidos;
- 3) Pajamų mokesčių neapmokestinamosios pajamos.

NPD yra įtvirtintas GPMĮ 20 straipsnyje, jis taikomas su darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais. Šių metų metinis NPD (toliau – MNPD) yra 8 964 eurai, kai mokestinio laikotarpio pajamos neviršija dvylikos minimalių mėnesio algų (toliau – MMA) galiojusios einamųjų kalendorinių metų sausio 1 dieną. Jei MMA pajamos viršija, tokiu atveju atitinkamai MNPD mažėja, o pasiekus tam tikrą sumą, jis apskritai nėra taikomas.

Pasinaudoti mėnesio NPD gali nuolatinis Lietuvos gyventojas pateikęs darbdaviui laisvos formos prašymą darbovietėje. Tuo atveju jei nuolatinis Lietuvos gyventojas netaikys NPD, pateikdamas metinę pajamų deklaraciją galės susigrąžinti visą taikytiną MNPD (Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo apibendrintas..., 2025). Nenuolatinis Lietuvos gyventojas gali taip pat taikyti NPD, tačiau jis turi teikti mokestiniam laikotarpiui pasibaigus, ne anksčiau kaip nuo kitų kalendorinių metų vasario 15 dienos mokesčių administratoriui deklaraciją dėl NPD, kartu pridėdam užsienio valstybės, kurios nuolatinis gyventojas yra mokesčių administratoriaus patvirtintą dokumentą apie gautas pajamas užsienyje (Nenuolatinio Lietuvos gyventojų Lietuvoje..., 2023). Nuolatinis Lietuvos gyventojas, kuris dirba per kelias darbovieteles, taikyti NPD gali tik vienoje, todėl kitų darbdavių visos gaunamos pajamos bus apmokestintos.

NPD taikomas tik pagrindiniam darbo užmokesčiui, priedams ir priemokoms. Visos kitos susijusios su darbo santykiais ar jų esmę atitinkančiais santykiais pajamos yra apmokestinamos. Taikyti didesnę NPD turi teisę gyventojai, kurie pagrindžia šiais dokumentais: neįgalumo lygį, asmens dalyvumo (darbingumo) lygį bei dalyvumo (darbingumo) lygį dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar profesinės ligos nustatymo patvirtinančiais dokumentais (Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo apibendrintas..., 2025).

Iš pajamų atimamos gyventojų patirtos išlaidos yra įtvirtintos GPMĮ 21 straipsnyje. Straipsnyje nustatyta kokiais atvejais (sąlygomis), kokia tvarka ir kokias išlaidas nuolatinis Lietuvos gyventojas gali atimti iš apmokestinamųjų pajamų, taip susigrąžinant dalį mokesčio nuo išskaičiuoto (sumokėto) atitinkamo mokestinio laikotarpio pajamų ar sumažinti mokėtiną GPM. GPMĮ yra įtvirtinta, kad galima atimti savo ir sutuoktinio, savo nepilnamečių vaikų (įvaikių, globotinių) iki 18 metų ir vyresnių vaikų su negalia (įvaikių, globotinių) bei pilnamečių asmenų, kuriems iki pilnametystės buvo nustatyta nuolatinė globa (rūpyba), kuriems nustatytas pirmo ar antro lygio individualios pagalbos teikimo išlaidų kompensacijos poreikis. Taip pat pensijų įmokoms į pensijų fondus, profesinių pensijų fondų dalyvių asociacijų ir (ar) analogiškų subjektų, veikiančių Europos ekonominėje erdvėje (toliau – EEE) ar EBPO valstybėje narėje, turimus pensijų fondus, kuriuos nuolatinis Lietuvos gyventojas moka kaip papildomas kaupiamąsias pensijų įmokas pagal Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymą ir kurios yra didesnės negu 3 procentai šio gyventojų pajamų, nuo kurio skaičiuojamas įmokos valstybinio socialinio draudimo ir už profesinį mokymą ar profesinio mokymo modulį įstatymų nustatytais atvejais bei už studijas, kurias baigus įgyjama aukštojo mokslo kvalifikacija (Lietuvos

Respublikos gyventojų pajamų mokesčio..., 2025). Dėl investicinio gyvybės draudimo ir III pakopos pensijų įmokų, plačiau bus aptariama kitoje darbo dalyje.

. Neapmokestinamosios pajamos yra įtvirtintos GPMĮ 17 straipsnyje. 17 straipsnio 1 dalyje išvardintos visos pajamos, kurios patenka į neapmokestinamųjų pajamų sąrašą. Apskaičiuojant per mokestinį laikotarpį gyventojų gautas (uždirbtas) apmokestinamas pajamas, iš jų yra atimamos neapmokestinamosios pajamos (Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio..., 2003).

Iš minėtų GPM lengvatų, LVAT praktikoje daugiausiai probleminių klausimų kyla dėl neapmokestinamųjų pajamų. Gyventojai norėdami išvengti GPM apmokestinimo, tam tikras, gautas pajamas priskiria neapmokestinamosioms pajamoms, tokiu būdu išvengiant GPM mokėjimo. Mokesčių mokėtojas norėdamas pasinaudoti GPM lengvata sukuria aplinkybes, kuriomis atitiktų lengvatos sąlygas. Pavyzdžiui, išnagrinėtoje LVAT byloje pareiškėja pirko butus, deklaravo gyvenamąją vietą juose ir po to juos parduodavo, tačiau šias pajamas priskyrė neapmokestinamosioms pajamoms, tokiu būdu pasinaudojant GPM lengvata. Teisėjų kolegija išnagrinėjusi bylos aplinkybes pažymėjo, kad butai pirkti trumpam laikui ir greitai parduoti, todėl tiek faktinis gyvenimas, tiek gyvenamosios vietos deklaravimas, nepaneigia fakto, kad šie būtai pirkti perpardavimui ir šioms pajamoms nėra taikoma ši lengvata (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2024 m. kovo 27 d. nutartis administracinėje byloje). Kita aktuali LVAT išnagrinėta byla, kurioje mokesčių mokėtojas norėdamas gauti GPM lengvatą, susitarus su kita šalimi dirbtinai užaukštino parduodamų akcijų kainą, tokiu būdu pareiškėjui išmokėtos kitos pajamos (ne akcijų pardavimo). Mokesčių administratoriui įvertinimus aplinkybes, teisėjų kolegija pažymėjo, kad šis sandoris neatitiko tikrojo sudarymo turinio ir tokiais atvejais turi būti apmokestintas tikrasis naudos gavėjas (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2020 m. lapkričio 25 d. nutartis administracinėje byloje).

Tačiau analizuojant LVAT praktika pastebima, kad yra atveju, kai asmuo atitinka GPM lengvatos sąlygas, tačiau neturi patvirtinančių įrodymų. Išnagrinėtoje LVAT byloje, pareiškėja teigė, kad pajamos, kurias ji priskiria neapmokestinamosioms pajamoms yra gautos iš Jungtinių Arabų Emyratų gyventojų, kuris yra pareiškėjos dukrų tėvas. Pagrįsti pareiškėja dokumentų neturi, kadangi nebuvo susituokusi su šiuo asmeniu ir nėra teismo nutarties dėl išlaikymo priteisimo. Mokesčių administratorius tokiu atveju, kai nėra įrodymų šias pajamas priskyrė apmokestinamoms pajamoms. Pareiškėjos teigimu, taip yra neteisingai aiškinamas GPMĮ ir neatitinka Lietuvos Respublikos Konstitucijos. Tačiau teisėjų kolegija atsižvelgdama į tai, kad pagal Konstituciją mokesčių išimčių ir lengvatų nustatymas yra socialinio bei ekonominio tikslingumo dalykas ir priklauso įstatymų

leidėjui, kuris turi diskreciją atsižvelgęs į valstybę bei visuomenę įtvirtinti jas. Taigi, LVAT šių pajamų negalėjo priskirti neapmokestinamoms pajamoms (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2021 m. balandžio 28 d. nutartis administracinėje byloje).

Lengvatos yra skirtos palengvinti mokesčių mokėtojų našą. LVAT praktikoje daugiausiai ginčų, taikant GPM lengvatas atsiranda dėl neapmokestinamųjų pajamų pripažinimo. Todėl, kad tam tikrais atvejais mokesčių mokėtojai neteisėtais būdais bando pripažinti pajamas neapmokestinomoms pajamoms. Pastebėtina, kad GPM lengvatų problematika yra panaši su GPM tarifo taikymo problematika, kadangi mokesčių mokėtojai siekdami mokestinės naudos sukuria arba iškreipia aplinkybes.

2.5. Gyventojų pajamų mokesčio apskaičiavimo ir mokėjimo tvarka

Mokesčių mokėtojo metinė pajamų deklaracija (toliau – Deklaracija) turi būti pateikta mokestiniam laikotarpiui pasibaigus, per kurį buvo gautos pajamos, iki kitų metų gegužės 1 dienos. Išimtyms taikomos tapus nuolatiniu Lietuvos gyventoju, tokiu atveju pateikimo terminas yra pratęsiamas ne vėliau kaip iki kitų po atvykimo kalendorinių metų gruodžio 31 dienos arba gyventojui galutinai išvykstant iš Lietuvos Deklaraciją privaloma pateikti iki jo išvykimo.

Pateikti Deklaraciją gyventojai (arba jo įgaliotas asmuo įstatymu nustatyta tvarka), turi gavęs A klasės ir B klasės pajamų bei tie gyventojai, kurie gavo tik B klasės pajamų. Skirstymas A ir B klasės pajamų yra įtvirtintas GPMĮ 22 straipsnyje (Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo apibendrintas..., 2025). Nuolatinio Lietuvos gyventojų A klasės pajamoms yra priskiriama: gautos su darbo santykiais ar jų esmę atitinkančiais santykiais susijusios pajamos, sporto veiklos bei atlikėjo veiklos pajamos, palūkanos bei honorarai, vykdančio individualią veiklą asmens atliekų supirkimo pajamos, už parduotas ar kitaip perleistas atliekas nuosavybėn gautas pajamos ir panašiai. B klasės pajamos yra azartinių lošimų ir loterijų laimėjimų pajamos, taip pat gautos, kaip atlygis teikiant paslaugas pagal kvitą ir panašiai (Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio..., 2003).

Analizuojant LVAT praktiką, problema dėl Deklaracijos teikimo atsiranda tuo atveju, kai gyventojas, kuris turėjo pateikti Deklaraciją, jos nepateikia. Pavyzdžiui, išnagrinėtoje LVAT byloje pareiškėjas teigė, kad pardavimai atliko šeimos santaupų laikymo, o ne pajamų uždirbimo funkciją, tačiau iš aplinkybių matoma, kad pareiškėjas sudarė 10 nekilnojamojo turto įsigijimo ir 6 nekilnojamojo turto perleidimo sandorius. LVAT pažymi, kad tokie argumentai nėra pagrįsti ir tokiais atvejais mokesčių administratorius

pajamas ir išlaidas turi apskaičiuoti pagal mokesčių administratoriaus įvertinimą (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2021 m. vasario 17 d. nutartis administracinėje byloje). Jei Deklaracijoje tarp apskaičiuotos mokesčių sumos ir sumokėtos (išskaičiuotos) susidaro skirtumas, LVAT pabrėžė, kad pajamų mokesčio skirtumas nuolatinio Lietuvos gyventojo turi būti sumokėtas į biudžetą iki Deklaracijos pateikimo termino pabaigos (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2020 m. gruodžio 16 d. nutartis administracinėje byloje).

Deklaracija gali būti pateikta per mokesčių administratoriaus elektroninio deklaravimo sistemą arba pristatyta mokesčių administratoriui. Deklaracijos neteikti gali nuolatinis Lietuvos gyventojas tais atvejais, jei iš pajamų nepageidauja atimti pagal GPMĮ numatytų išlaidų ir gavo tik A klasės pajamų, priskiriamų su darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais bei, kuriam neatsiranda pareiga perskačiuoti mokėtiną pajamų mokestį ir NPD (Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo apibendrintas..., 2025).

Deklaracijos nepateikimas mokesčių mokėtojui gali sukelti teisinių pasekmių, o valstybei - finansinės žalos, dėl to privalu laiku ir tinkamai pateikti Deklaraciją.

2.6. Mokesčių administratoriaus ir mokesčio mokėtojo teisės ir pareigos

Mokesčių administratoriaus pareigos yra įtvirtintos MAĮ 32 straipsnyje, atlikdamas funkcijas mokesčių administratorius privalo: laikytis teisės aktų, skatinti mokesčių mokėtoją sumokėti mokesčius, ginti valstybės interesus, nepažeisti mokesčių mokėtojo teisių, užtikrinti gautos informacijos slaptumą ir kuo mažiau trikdyti mokesčių mokėtojo veiklą. Mokesčių mokėtojo pareigos yra įtvirtintos MAĮ 40 straipsnyje. Mokesčių mokėtojas privalo: bendradarbiauti su mokesčių administratoriumi ir vykdyti jo teisėtus nurodymus, įsiregistruoti ir pasikeitus duomenims laiku apie tai pranešti mokesčių administratoriui, laiku apskaičiuoti mokesčius ir juos sumokėti bei vykstant patikrinimui sudaryti visas sąlygas mokesčių administratoriui.

Be pareigų subjektai turi ir teises, mokesčio administratoriaus teisės yra įtvirtintos MAĮ 33 straipsnyje, mokesčių administratorius turi: teisę gauti informaciją ir reikiamus dokumentus atlikti tyrimui, patekti į teritoriją, patalpas, pastatus, jei turi pavedimą, atlikti kontrolinius pirkimus, imtis veiksmų dėl klastojimo išvengimo, duoti nurodymus mokesčių mokėtojui, priverstinai išieškoti mokestines prievoles bei imtis veiksmų, kuriais užtikrintų skaidrų mokesčių sumokėjimą. Mokesčių mokėtojo teisės yra įtvirtintos MAĮ 36 straipsnyje, mokesčių mokėtojas turi: teisę gauti reikiamą informaciją ir konsultacijas, teikti paaiškinimus mokesčių administratoriui, dalyvauti patikrinimuose ar vykstančiuose

ginčo procesuose, nevykdyti neteisėtų nurodymų ir reikalauti atlyginti turtinę ir neturtinę žalą (Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas, 2004).

Mokesčių administratoriaus ir mokesčių mokėtojo įtvirtintomis teisėmis ir pareigomis yra suponuojamas tarpusavio bendradarbiavimas, informacijos apsikeitimas, įstatymų laikymasis ir laiku vykdomos prievolės.

Teismų praktikoje problematika atsiranda, kai nors viena iš šalių nesilaiko pareigų. Svarbu yra, kad subjektai tinkamai atliktų savo pareigas, tam, kad procesas būtų sklandus ir teisėtas. LVAT pažymi, kad viena iš svarbiausių mokesčių mokėtojo pareigų yra sumokėti mokesčius, kadangi šios pareigos nevykdymas apriboja valstybės galimybes vykdyti jai paskirtas funkcijas (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2021 m. liepos 14 d. nutartis administracinėje byloje). Mokesčių administratoriaus pareiga turimais duomenimis pagrįsti apskaičiuotas mokesčio ir su juo susijusias sumas. Tais atvejais, kai mokesčių mokėtojas nesutinka su mokesčių administratoriaus apskaičiuotu mokesčiu ir su juo susijusias sumas, pareiga pagrįsti atsiranda mokesčių mokėtojui kodėl jo manymu jos yra neteisingos, taip paskirstant pareigas abiem bylos šalims. Jei mokesčių mokėtojas nepagrindžia arba neturi pagrįstų įrodymų, preziumuojama, kad mokesčių administratorius atliko savo pareigą ir mokesčių mokėtojui atsiranda mokestinė prievolė (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2021 m. gegužės 11 d. nutartis administracinėje byloje).

Mokesčių administratoriaus ir mokesčių mokėtojo teisės ir pareigos svarbios tuo, kad būtų tinkamai apskaičiuojamas ir sumokamas GPM į valstybės biudžetą. Tarpusavio bendradarbiavimas turi būti aiškus ir be slepiamų aplinkybių. LVAT praktikoje pastebima, kad pareiga gali būti perkelta, tai atvejais, kai viena bylos šalis pagrindžia įrodymais nustatytas aplinkybes.

3. LIETUVOS GYVENTOJŲ APMOKESTINIMO GPM SISTEMOS NAUJOVĖS

3.1. Progresinio apmokestinimo įvedimo vertinimas

Tinkamai sureguliuota GPM sistema turi poveikį surenkamomis pajamomis į valstybės biudžetą. GPMĮ yra įtvirtinta 38 straipsnyje, jog GPM patenka į valstybės ir (ar) savivaldybės biudžetus, išskyrus fiksuoto dydžio pajamų mokestis už pajamas, gautas iš verslo liudijimo, todėl, kad šios pajamos patenka tiesiogiai į savivaldybės biudžetą (Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio..., 2003).

Remiantis Lietuvos Respublikos 2024 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymu, galima pastebėti, kad pagal planuojamas gauti pajamas GPM yra antroje vietoje po pridėtinės vertės mokesčio, todėl tinkamas GPM surinkimas turi didelę įtaką valstybės biudžetui (Lietuvos Respublikos 2024 metų valstybės..., 2023). Surenkamos GPM pajamos patenka į valstybės biudžetą, vėliau paskirstant jas ir savivaldybių biudžetams. Tačiau ne visos savivaldybės gauna 100 procentinę GPM dalį surinktų savo miesto savivaldybėje. Į didžiąją dalį savivaldybių patenka visos GPM surinktos pajamos, tačiau kitoms yra paskaičiuojama tam tikrą procentinę dalis (Lietuvos Respublikos 2024 metų valstybės..., 2023) Iki 2016 metų Lietuvos Respublikos savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatyme, nebuvo tinkamai sureguliuoti kriterijai, bet po Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 metų birželio 11 dienos nutarimo, kuriame buvo pasakyta, kad kriterijų nebuvimas prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, reguliavimo pakeitimai įvyko, siekiant tinkamo paskirstymo (Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2015 m. birželio 11 d. nutarimas). Kadangi valstybės biudžetui surinktos lėšos naudojamos valstybinėms reikmėms finansuoti, o savivaldybių biudžete surinktos lėšas naudoja vietinės reikšmės programoms finansuoti bei savivaldos įstaigoms išlaikyti yra privalu tinkamai sureguliuoti GPM surinkimą, nepadarant žalos valstybės biudžetui (Sudavičius, Endrijaitis, 2020, p. 129).

Užtikrinant valstybės resursų patenkinimą yra reikalinga tinkamai sureguliuoti GPM sistemos teisinį reguliavimą. Nuo GPM tarifo priklauso, koku dydžiu bus apmokestinamos pajamos. Lietuvoje nuo 1994 metų yra įvestas proporcinis apmokestinimas, tačiau tarp EBPO valstybių, maža dalis rinkosi šią formą. Proporcinis apmokestinimas dažniausiai yra vertinama kaip paprastesnė forma, kadangi jis yra paprasčiau suprantamas, lengvesnis jo administravimas ir užtikrinamas gyventojų lygybės apmokestinimas (Bikas ir kt. 2015, p. 64). Lietuvoje ne kartą buvo siūloma atsisakyti proporcinio apmokestinimo sistemos, tačiau pokyčių imtasi tik 2019 metais, kuomet buvo pakeistas GPMĮ, įtvirtinant progresinį

apmokestinimą tam tikroms pajamoms ir jų dydžiams (Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo apibendrintas..., 2025). Pakeitimai įtvirtinti GPMĮ 6 straipsnyje 1¹ ir 1² dalyse. Už 2019 metus ir vėlesnius mokestinius laikotarpius progresiniu tarifu yra apmokestinamos šios pajamos:

- 1) Gyventojų pajamos iš darbo santykių arba jų esmę atitinkančių santykių, išskyrus ligos, motinystės, tėvystės, vaiko priežiūros ir ilgalaikio darbo išmokos;
- 2) Tantjemos ar atlygis už veiklą stebėtojų taryboje ar valdyboje, paskolų komitete, mokamas vietoj tantjemų arba kartu su tantjemomis;
- 3) Iš asmens susijusio su gyventoju darbo santykiais ar jų esmę atitinkančiais santykiais;
- 4) Gautos pajamos pagal autorines sutartis;
- 5) Mažųjų bendrijų vadovų, kurie pagal Lietuvos Respublikos mažųjų bendrijų įstatymą nėra tų mažųjų bendrijų nariai;
- 6) Pagal civilinę (paslaugų) sutartį už vadovavimo veiklą.

Aukščiau išvardintoms pajamoms šiuo metu taikomas 20 procentų pajamų mokesčio tarifas, kai metinė pajamų dalis neviršija 60 vidutinio darbo užmokesčio (toliau – VDU) dydžio sumos, taikomas apdraustųjų asmenų einamųjų metų valstybinio socialinio draudimo įmokų bazei apskaičiuoti. Taikomas didesnis pajamų mokesčio tarifas, kuris yra 32 procentų dydžio, jis taikomas, kai metinė pajamų dalis, viršija 60 VDU dydžio sumą.

GPMĮ 6 straipsnio 1² dalyje įtvirtintoms pajamoms, tai yra ne iš darbo santykių arba jų esmę atitinkančių santykių dalis, išskyrus aukščiau minėtas pajamas yra apmokestinamos 20 procentų GPM tarifu, taikoma apdraustųjų asmenų einamųjų metų valstybinio socialinio draudimo įmokų bazei apskaičiuoti (Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio..., 2003). Individualios veiklos pajamoms ir nekilnojamojo pagal prigimtį daikto nuomos pajamoms iki 45 000 eurų yra taikomas fiksuotas 15 procentų tarifas. Jei pajamos, gautos iš individualios veiklos viršija 45 000 eurų, tai viršijančioji dalis apmokestinama kaip įregistruotos individualios veiklos pajamos (su pažyma), taikant GPMĮ 18² straipsnyje nurodytą mokesčio kreditą arba turi būti steigiamas juridinis asmuo. Kitaip yra su nekilnojamojo pagal prigimtį daikto nuomos pajamomis, nes jei pajamos viršija 120 VDU tokiu atveju bus taikomas 20 procentų tarifas (Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo apibendrintas..., 2025).

Kiekviena valstybė gali pasirinkti, kaip bus formuojama mokestinė sistema bei įtvirtinti, koks bus taikomas apmokestinimas ir tarifų dydis, nuo to priklausys, kokių lėšų kiekiu kiekvienas iš mokesčių prisidės prie nacionalinio biudžeto. Tam tikrose Europos

Sąjungos šalyse GPM mokesčio tarifas mažinamas, kitose laikomasi strategijos, kuo ilgiau išlaikyti tokį patį tarifą, o Jungtinėse Amerikos Valstijose ir Meksikoje yra nuolat keičiamas (Pukelienė V. ir kt., 2017, p. 87).

Atskiriant proporcinį apmokestinimą nuo progresinio apmokestinimo galima įžvelgti proporcinio apmokestinimo pastovumą, tai yra, kai tarifas išlieka pastovus, didėjant ar mažėjant mokesčio bazei. Progresinio apmokestinimo didesnei mokesčio bazei yra taikomas didesnis tarifas. Taip pat yra išskiriamos dvi progresijos rūšys. Viena iš jų globalioji, kuria nustatomas didesnis mokesčio tarifas ir apima visą išaugusią mokesčio bazę, o kita laipsniška, tuomet, kai didesnis mokesčio tarifas nustatomas tik daliai mokesčio bazės (Medelienė, Sudavičius, 2011, p. 87). Kai yra taikomas proporcinis tarifas pagal ekonomikos teoriją yra sumažinami ribiniai mokesčių tarifai ir atsisakoma mokesčių tarifų gradacijos, gyventojai renkasi daugiau vartoti ir dirbti (Paulauskas A., 2008, p. 67).

Lietuvos GPM tarifo pakeitimais problema gali kilti dėl nenoro uždirbti daugiau, taupyti ir investuoti, kadangi per aukšti pajamų mokesčio tarifai uždedami ekonomiškai aktyviems gyventojams (Misiūnas A., Bratčikovienė N., 2007, p. 118). Taip pat progresinių mokesčių įvedimas gali sulėtinti ekonomikos augimą, sumažinti vartojimą, nukreipti investicijas į kitas valstybes, o tai turėtų neigiamos įtakos valstybės biudžetui (Paulauskas A., 2008, p. 80). Tačiau, kai valstybėje yra taikomas proporcinis apmokestinimas visi asmenys yra apmokestinami vienodai. Atsiranda problema, kad yra didinama gyventojų nelygybė, o esanti pajamų nelygybė gali sukelti ekonomines, socialines bei psichologines pasekmes, kurios skatina visuomenės susiskaldymą, mažina valstybės progresą ir jos plėtros galimybes, bei didina psichologinę įtampą visuomenėje ir panašiai (Puškorius S., 2016, p. 620). Taigi, mokesčio progresyvumas priklauso nuo taikomo mokesčio tarifo, tačiau svarbu suprasti, kad kiekviena mokesstinė sistema turi privalumų ir trūkumų. Atrasti tą valstybės sistemą, kuri atitiks tiek gyventojų, tiek valstybės interesus yra sudėtinga ir painu dėl to yra daromi pakeitimai ir vertinama, kiek tai naudos atneša.

Lietuvos Respublikos finansų ministerija, pristatydama 2023 metais mokesčių pasiūlymų paketą teigė, kad kovojant su pajamų nelygybe ir noru užtikrinti pasyvios veiklos pajamų apmokestinimo nuoseklumą, reikia išlaikyti bazinius tarifus. Taip pat, siūlė nuo 2024 metų pakeisti GPM tarifą. Pasiūlymas buvo pajamų daliai viršijančiai 60 VDU ir siekiančiai iki 120 VDU pritaikyti 5 procentų tarifą, o pajamų daliai viršijančiai 120 VDU taikyti 7 procentų tarifą. Pasak Lietuvos Respublikos finansų ministerijos žmogaus gebėjimas mokėti priklauso ne nuo pajamų rūšies, o nuo jų kiekio (Finansų ministrė: „Mokesčių pasiūlymų paketo....., 2023). Tačiau kelių Lietuvos ir užsienio mokslininkų įžvalgomis GPM tarifą, kaip tik turime mažinti, nes gyventojui turi likti didesnės pajamos

bei mažesnė mokesčių našta, taip paskatintume ekonomikos augimą. Ši nauda pasireikštų per rinką, nes yra tam tikra apmokestinimo riba, kurią peržengus prasideda ekonomikos nuosmukis (Slavinskaitė N. Ir kt., 2015, p. 247).

GPM sistema Lietuvoje yra kintanti. Vienas iš pokyčių yra perėjimas prie GPM progresinio apmokestinimo tam tikroms pajamoms. Tačiau nereiškia, kad šie tarifai išliks ilgą laiką, kadangi siūlymai pakeisti GPM tarifus išlieka ir tai gali būti dar vienas žingsnis prie GPM pasikeitimų. Įvertinus GPM sistemoje progresinio tarifo įvedimą, galima teigti, kad mokestinė našta didėja dideles pajamas uždirbantiems gyventojams ir tai gali paskatinti nenorą dirbti, tačiau taikomas proporcinis apmokestinimas didina gyventojų nelygybę ir mažas pajamas uždirbantys asmenys nukenčia, kadangi nepriklausomai nuo pajamų dydžio jie moka vienodą tarifą su gyventojais gaunančiais dideles pajamas. Lietuva GPM tarifui pakeitimus daro, tačiau nedažnai, priklausomai nuo esamos situacijos. Šiuo metu pokyčių nėra numatyta, nors Lietuvos Respublikos finansų ministerijos siūlymu, turėjome jau 2025 metais turėti GPM tarifo sistemą su padidintu fiksuotu tarifu ir papildomais tarifais dideles pajamas turintiems gyventojams.

3.2. Investicinės sąskaitos įsigaliojimo vertinimas

Stipri finansų sistema, įskaitant bankų ir kapitalo rinkos ekosistemas, yra esminė konkurencingumo ir sveiko ekonomikos augimo varomoji jėga. Prie jos augimo, be kitų mūsų įgyvendintų priemonių, galėtų prisidėti ir investicinės sąskaitos projekto įgyvendinimas – teigė finansų ministrė Gintarė Skaistė (Ministrė G. Skaistė: „Investicinė sąskaita galėtų..., 2024).

2024 metais Seimo narių grupė teikė aiškinamąjį raštą dėl GPM straipsnių pakeitimo ir papildymo. Šiuo aiškinamuoju raštu, siekiant įtvirtinti investicinę sąskaitą (toliau – IS) ir panaikinti esamą GPM lengvatą. Aiškinamajame rašte pateikiama nuomonė, kad GPM apmokestinimas investavimui į finansinius produktus yra sudėtingas ir painus. Taigi, šiuo GPM pakeitimu Lietuvos gyventojams sudarytų galimybes vykdyti testines investicijas į tam tikras investavimo priemones, mokant GPM tik nuo gautos investicinės grąžos, kuri panaudojama ne reinvestavimui, o kitiems tikslams. Taip pat GPM lengvatų ilgalaikio investicinio gyvybės draudimo ir III pakopos pensijų įmokų (toliau – Įmokos) siūloma atsisakyti palaipsniui, paliekant II pakopos pensijų įmokas visa apimtimi, tik pagal Lietuvos Respublikos Pensijų kaupimo įstatymą. Šių Įmokų atsisakyti palaipsniui, reikia vien dėl to, kad kai kurie gyventojai nesirinktų jų tik dėl grąžinamos mokesčio dalies, o pensijų valdymo ir draudimo įmonės dirbtinai nedidintų grąžinamos mokesčio sumos. Šiais

pakeitimais būtų užtikrinamas vienodas ilgalaikio taupymo rezultato apmokestinimas, neatsižvelgiant iš kokio šaltinio jis gautas (Aiškinamasis raštas dėl Gyventojų pajamų..., 2024).

GPMĮ pakeitimui pritarė ne visi, tačiau neigiamai įvertinta ne pati IS, o Įmokų panaikinimas, kurioms iki šiol suteikta mokesčio lengvata. Vertinant GPMĮ pakeitimus, pateiktos pozicijos, kodėl Įmokų mokesčio lengvata turėtų išlikti kartu su IS įsigaliojimu.

Lietuvos gyvybės draudimo įmonių asociacija vertinimu GPM lengvatos atlieka reguliacinę funkciją, tai yra keičia žmonių elgseną ir įpročius, siūlymas atsisakyti Įmokų pažeistų socialinį teisingumą. Taip pat pablogintų mokesčių mokėtojų padėtį, kurie sudarydami sutartis žinojo, kad nebus apmokestintos tam tikrų ilgalaikį taupymą investuojamos sumos. Tačiau pačią IS vertino kaip pažangią ir efektyvią iniciatyvą, kuri būtų kaip papildoma alternatyvi iniciatyva. Viešosios įstaigos Lietuvos laisvosios rinkos instituto vertinimu Įmokų atsisakymas padarytų žalą, nes Lietuvoje pagilintų demografinės ir socialines problemas susijusias su finansine gyventojų gerove senatvėje, o IS sveikintinas ir ilgai lauktas pokytis. Lietuvos verslo konfederacijos teigimu IS orientuota į teisingą investicijų apmokestinimą, o Įmokų tikslas paskatinti gyventojų pinigų kaupimą, todėl nėra pagrindo įvedant IS naikinti Įmokas. Tačiau Lietuvos Respublikos Seimo biudžeto ir finansų komiteto (toliau – Biudžeto ir finansų komitetas) dėl Įmokų naikinimo palaipsniui vertinimu yra pažymėtina, kad atsisakius Įmokų GPM lengvatų, būtų užtikrintas vienodas apmokestinimas gyventojams taikomas ilgalaikio taupymo rezultato, nepriklausomai nuo to iš kokio šaltinio jis gautas. Atsižvelgiant į tai, kad gyventojai dažnai šiomis Įmokomis naudojami tik dėl grąžinamos mokesčio dalies, o draudimo ir pensijų fondų valdymo įmonės savo klientui pateikia investicinės veiklos rezultatus dirbtinai didindami grąžinamos mokesčio sumas, būtų teisinga atsisakyti Įmokų GPM lengvatų. Taip pat, teisėti lūkesčiai gyventojams užtikrinami nustatant 10 metų laikotarpį, kuris yra pakankamas prisitaikyti prie pasikeitusių apmokestinimo sąlygų. Gyventojui per šį laikotarpį suteikiama pakankamai laiko priimti sprendimus dėl jau sudarytų Įmokų sutarčių. Biudžeto ir finansų komitetas taip pat rėmėsi Lietuvos Banko atlikto tyrimo rezultatais, kad klientui yra siūloma poreikių neatitinkančios gyvybės draudimo sutartys, o pagrindinis privalumas yra pasinaudoti esančia GPM lengvata. Taip pat Lietuvos Banko išvados pabrėžta, kad gyvybės draudimo įmonės ir III pakopos pensijų fondai yra įgiję konkurencinį pranašumą lyginant su kitomis finansų įmonėmis. Taigi, šios Įmokos prisideda prie investicinių paslaugų rinkos iškraipymo ir nėra efektyvios (Pagrindinio komiteto išvada dėl Gyventojų..., 2024). Galiausiai įstatymo projektas buvo priimtas ir pakeitimai padaryti, kurie dabar galioja GPMĮ. Įmokos priskirtos išlaidoms, kurias gyventojas gali atimti iš

pajamų, įtvirtintos GPMĮ 21 straipsnyje. Įmokoms ši GPM lengvata galios ir toliau, tik ne vėliau kaip iki 2034 metų gruodžio 31 dienos ir tik toms Įmokų sutartims, kurios sudarytos iki 2024 metų gruodžio 31 dienos (Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo apibendrintas..., 2025).

Kadangi Įmokos nebus panaikintos greitai, gyventojai turės laiko prisitaikyti prie naujos apmokestinimo sistemos ir tai neturėtų sukelti didelių sunkumų. Po šių Įmokų panaikinimo ir IS įvedimo, turėtų sumažėti paslaugų rinkos iškraipymų, o investavimui gyventojai galės naudoti naują IS sistemą.

Neigiamai įvertintas Įmokų panaikinimas, bet įtraukimas IS į GPMĮ vertinta, kaip teigiama pokyčių sistema, kuria siekiama teisingesnio apmokestinimo. Iki šiol Lietuvos gyventojai buvo apmokestinę GPM už per metus gautą pelną. Apmokestinimas GPM yra už akcijas ar kitą finansinį turtą, nepaisant to, kad atgal į savo sąskaitą gyventojas nepersivesdavo, o toliau investavo pirkdamas kitas akcijas. Gyventojams už investavimą numatyta GPM lengvata, kuri įtvirtinta GPMĮ 17 straipsnio 1 dalies 30 punkte. Šios gyventojų pajamos priskiriamos neapmokestinamosioms pajamoms, tik tuo atveju jei suma neviršija 500 eurų, tačiau ši GPM lengvata išliks, nepaisant IS įsigaliojimo. IS Lietuvoje įsigaliojo nuo 2025 metų sausio 1 dienos. Lietuvos Respublikos Seimo patvirtintu projektu, buvo padaryti pakeitimai GPMĮ, siekiant reglamentuoti IS teisinį reguliavimą (Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio..., 2003).

IS įsigaliojimu Lietuvoje nuolatinis Lietuvos gyventojas galės turėti sąskaitą į kurią įneštas lėšas naudos tik investicijoms. Iš jų gaunamą naudą (palūkanų, finansinių priemonių pardavimo pajamos) bus apmokestintos tik tada, kai gyventojas šias lėšas išmokės iš IS. IS yra nuolatinio Lietuvos gyventojų turima sąskaita, kuri skirta tik investicijoms į finansinius produktus. Norint naudoti IS, rekomenduotina atsidaryti naują sąskaitą, skirtą investicijoms, nes lėšos naudojamos tik investavimui. Lėšos, kurios bus naudojamos asmeniniams poreikiams tenkinti bei gautos lėšos iš darbo užmokesčio, už suteiktas paslaugas ir panašiai, nebus deklaruojama kaip IS. Finansiniai produktai, kurie laikomi pajamomis iš investicijų yra įtvirtinti GPMĮ 12¹ straipsnio 1 dalyje, patenka:

- 1) Perleidžiamieji vertybiniai popieriai, kuriais prekiaujama prekybos vietose (apibrėžta Lietuvos Respublikos Finansinių priemonių rinkų įstatyme (toliau – prekybos vieta));
- 2) Pinigų rinkos priemonės, kuriomis prekiaujama prekybos vietose. Tačiau šiomis priemonėmis privalo būti prekiaujama biržoje, vertinimas atliekamas ar šios priemonės yra įtrauktos į biržos prekybos sąrašus tik jų įsigijimo metu;
- 3) Kolektyvinio investavimo subjektų vertybiniai popieriai;

- 4) Išvestinės priemonės, susietos 1-3 punkte išvardintais finansiniais produktais;
- 5) Sutelktas finansavimas (pagal 2020 m. spalio 7 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (ES) 2020/1503 dėl Europos sutelktinio finansavimo paslaugų verslui teikėjų, kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas (ES) 2017/1129 ir Direktyva (ES) 2019/1937 arba atitinkamus EEE valstybės įstatymus);
- 6) Tarpusavio skolinimas (remiantis Lietuvos Respublikos vartojimo kredito įstatymu ir Lietuvos Respublikos su nekilnojamoju turtu susijusio kredito įstatymu arba atitinkamus EEE valstybės įstatymais);
- 7) Lietuvos ir užsienio valstybių vyriausybių taupymo lėšos.

Gyventojai galės investuoti į šiuos finansinius produktus iš savo IS (Dėl Nuolatinio gyventojų turimos sąskaitos..., 2024). Iš šių išvardintų finansinių produktų gautomis pajamomis bus laikoma palūkanos ir kitos pajamos, išskyrus pajamas iš paskirstytojo pelno bei pajamos, gautos pardavus ar kitaip perleidus nuosavybės šiuos finansinius produktus. Taip pat yra GPMĮ nurodyta, kad pajamomis nelaikoma yra gyventojų gautos pajamos investuojant į finansinius produktus ar išleistus vienetus, kuriuose gyventojas ir (arba) susijęs asmuo turi daugiau kaip 10 procentų to vieneto akcijų, dalių, pajų, balsų dalyvių susirinkime ar kitų teisių į vieneto pelną ar pajamas (Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio..., 2025). Gautos pajamos iš IS apskaičiuojamos ir deklaruojamos 2025 metų ir vėlesnių laikotarpių, pateikiant Deklaraciją pasibaigus mokestiniam laikotarpiui, atskirai kreiptis į mokesčių administratorių nereikia. Apie IS deklaravimo pabaigą taip pat reikia pranešti pateikiant Deklaraciją ir nurodant pabaigos datą. IS pasibaigimo pagrindai:

- 1) Sąskaita uždaroma;
- 2) Gyventojas nusprendžia nebelaikyti jos investicine, nors jos neuždaro;
- 3) Gyventojas tampa nenuolatiniu Lietuvos gyventoju.

Deklaruoti galima ne vieną IS, tačiau tai turi būti tik to Nuolatinio Lietuvos gyventojų IS. Viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl yra įvedama IS yra tai, kad gyventojų lėšos apmokestinamos GPM bus tik tada, kai jos bus išmokamos iš IS. Apmokestinama yra tada, kai iš išmokėtų lėšų suma viršija išmokėjimo dieną IS. Iš išmokėtų lėšų sumos atimamas įnašo likutis ir apmokestinamosios pajamos yra lygios viršijančiai išmokėtų lėšų daliai. Tokiu atveju jei lėšos išmokamos iš IS, o išmokėjimo dieną IS buvęs įnašo likutis 0 eurų, apmokestinamosioms pajamoms priskiriama visa IS išmokėtų lėšų suma. Tačiau, jei iš IS išmokėtų lėšų suma neviršija išmokėjimo dieną IS buvusio įnašo, mokėtina GPM suma neapskaičiuojama, o esantis IS likutis mažinamas išmokėtų lėšų. Tai praktiškai, gyventojas turės nurodyti visus įnašus ir visus išėmimus, o jei nebus išėmimų, o bus tik įnašai, galima

nurodyti bendrą sumą. Esant nors vienam išėmimui, gyventojas turės pateikti pagal eiliškumą kiekvieną sumą, kuri buvo įnešta. Prieš tai išvardintos gautos pajamos yra priskiriamos B klasės pajamoms ir apmokestinamos 15 procentų GPM tarifu, jei suma viršija 120 VDU, taikomas 20 procentų GPM tarifas (Dėl Nuolatinio gyventojo turimos sąskaitos..., 2024).

Jei finansiniai produktai gauti dovanojimo ar paveldėjimo būdu gyventojo sprendimu gali būti laikomi įsigytais per investicinę sąskaitą, tačiau apie tokį sprendimą reikia informuoti mokesčių administratorių (Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio..., 2025). Jei nuolatinis Lietuvos gyventojas pajamų mokestį ar jam tapatų mokestį sumoka užsienio valstybėje nuo per IS gautų pajamų, atskaitomas, deklaruojant, tačiau reikia kartu pateikti dokumentus, pagal kuriuos galima nustatyti:

- 1) Gavusį asmenį;
- 2) Mokestinį laikotarpį, per kurį gautos pajamos;
- 3) Užsienyje gautų pajamų rūšį ir sumą;
- 4) Užsienio valstybėje nuo pajamų sumokėta mokestį.

Atskaitymas skirtas išvengti dvigubo apmokestinimo. Neatskaitoma yra tais atvejais, kai sumokėtas mokestis nuo IS, jeigu pajamos gautos iš užsienio vienetų, įregistruotų ar kitaip organizuotų užsienio valstybėje ar zonoje, kuri įtraukta į finansų ministro nustatytą tikslinių teritorijų sąrašą, taip pat ir tuo atveju jei gyventojų gyvenamoji vieta yra ten (Dėl Nuolatinio gyventojo turimos sąskaitos..., 2024).

Siekiant tobulinti esamą GPM sistemą yra įvedama ir naujovių, kurios būtų naudingos tiek gyventojui, tiek valstybei. Šiuo IS įvedimu siekiama aiškiau apmokestinti Lietuvos gyventojų investavimą. Šis GPM sistemos papildymas IS veda link teisingesnio investavimo apmokestinimo. Dabartiniais investuotojams, šis reguliavimas naudingas tuo, kad apsimokestina GPM tik išėmus lėšas iš IS, tačiau tiems, kurie neinvestuoja, šis pakeitimas mažai ką reiškia. Įvedant IS vienas iš siekių yra paskatinti gyventojus investuoti, nes gyventojai tam tikras lėšas laiko bankuose ir jų nejudina. Tačiau esanti dabartinė GPM lengvata investavimui išliks kartu su IS atsiradimu, taigi kai, kurie gyventojai galės naudotis ja. Vertinant Įmokų panaikinimą, teigiama, kad tai padidins gyventojams našta, tačiau iki 2034 metų dar yra laiko ir gyventojai galės pasikoreguoti esamas sutartis ar jas išvis nutraukti. Ar ši nauja sistema pasiteisins dar nėra aišku, kadangi ji yra naujovė, todėl gali kilti neaiškumų dėl tinkamo apmokestinimo.

4. LIETUVOS GYVENTOJŲ APMOKESTINIMO GPM SISTEMOS PALYGINIMAS SU UŽSIENIO VALSTYBIŲ GPM SISTEMOMIS

4.1. Palyginimas su Baltijos šalių GPM sistemomis

Baltijos šalys nepriklausomybę atkūrė 1990-1991 metais, tik atkūrus kilo ekonominių problemų, tačiau po truputį kilo ekonomika ir gyventojų pragyvenimo lygis. Baltijos šalių ekonominė politika yra labai panaši atsižvelgiant į jų bendrą istoriją ir konkurenciją.

Kiekviena iš šių valstybių turi gyventojų apmokestinimo sistemą, kuria sureguliuota kiek, kokių ir kaip gyventojas turi sumokėti mokesčių. Lietuvos dabartinė GPM sistema yra įtvirtinta GPMĮ (2003 m.), Latvijos Dėl gyventojų pajamų mokesčio įstatyme (1994 m.), o Estijos Pajamų mokesčio įstatyme (2000 m.). Lietuvos ir Latvijos nurodyti įstatymai reguliuoja tik gyventojų apmokestinimą, o Estijos reguliuoja kartu ir juridinių asmenų apmokestinimą. GPM sistema yra gana plati, taigi šiame darbe nagrinėjami tam tikri Baltijos šalių GPM sistemos elementai.

Visose Baltijos šalyse nuolatiniai gyventojai yra apmokestinami toje valstybėje gautomis pajamomis ir užsienyje, o visi nenuolatiniai gyventojai yra apmokestinami toje valstybėje gautomis pajamomis. Taip pat sutuoktiniai yra apmokestinami atskirai. Lietuvoje pajamų mokesčių surenka mokesčių administratorius, Latvijoje Valstybinė pajamų tarnyba, o Estijoje Mokesčių ir maitų valdyba (Taxes in Europe Database v4, 2025). Siekiant palyginti Baltijos šalių gyventojų apmokestinimo GPM sistemas svarbu pasižiūrėti, kokios pajamos yra laikomos GPM objektu šalyse. Europos Komisijos nustatytais duomenimis, palyginami Baltijos šalių GPM objektai. GPM objektas paprastai yra įtraukiamas į apmokestinamas pajamas. Pirmiausiai, tai visos Baltijos šalys bendrai laiko GPM objektu, šias pajamas:

- 1) Su darbo santykiais susijusias;
- 2) Pajamas iš verslo arba savarankiškos veiklos;
- 3) Pajamas iš sporto ir pramogų veiklos;
- 4) Dividendus;
- 5) Palūkanas iš įmonių obligacijų;
- 6) Palūkanas iš indėlių;
- 7) Autorinius atlyginimus;
- 8) Pajamas iš nekilnojamojo ir kilnojamojo turto nuomos;
- 9) Nekilnojamojo turto ir kilnojamojo turto kapitalo prieaugio;
- 10) Prizus ir apdovanojimus;
- 11) Pajamas iš atsitiktinės veiklos.

Tačiau, tam tikros Baltijos šalys turi papildomų objektų, kurių kitos šalys nepriskiria jų GPM objektui. Lietuva ir Latvija, be paminėtų bendrų GPM objektų, priskiria kartu išmokas natūra (maitinimas, sportas ir panašiai). Estijoje išmokos natūra nėra priskiriamos GPM objektui, tačiau jos priskiriamos nuo pajamų mokesčio atleidžiamoms pajamoms. Be to, Latvijoje tam tikra dalis išmokų natūra irgi yra priskiriamos atleidžiamoms pajamoms nuo GPM. Lietuvoje išimčių išmokoms natūra netaikoma. Kitas objektas, kurį taiko Lietuva ir Latvija bendrai yra pajamos iš gautų dovanų bei loterijų ir azartinių žaidimų. Nors Lietuva ir Latvija priskiria prie GPM objekto šias pajamas, tačiau visos Baltijos šalys taiko ir atleidimą nuo GPM, priklausomai nuo įtvirtinto teisinio reguliavimo. Lietuva ir Estija bendrai priskiria GPM objektui palūkanas iš Vyriausybių obligacijų, o Latvija šias pajamas priskiria nuo pajamų mokesčio atleidžiamoms pajamoms. Latvija ir Estija kartu GPM objektui priskiria pensijų pajamas ir stipendijas, šiuos paminėtus objektus Lietuva vienintelė priskiria GPM atleidžiamoms pajamoms. Taip pat priskiria anuitetus iš gyvybės draudimo, tačiau visos Baltijos šalys priskiria jas taip pat ir nuo GPM atleidžiamoms pajamoms.

Taigi, visos Baltijos šalys turi panašias apmokestinamąsias pajamas, tačiau su tam tikromis išimtimis. Jei nors viena šalis, tai priskiria GPM objektui, kita gali atleisti nuo mokesčio. Kitaip yra su pensijų pajamomis, vienintelė iš Baltijos šalių Lietuva, jas priskiria atleidžiamoms pajamoms, bet nei Latvija nei Estija nepriskiria šio objekto atleidžiamoms pajamoms, tačiau nagrinėjant NPD, bus galima pastebėti, kad Latvija ir Estija pensijos amžiaus sulaukusiems gyventojams, taiko didesnę NPD, siekiant sumažinti mokestinę naštą, kurios Lietuvoje pensijos amžiaus gyventojams nėra nustatyta.

Aptarus GPM objektus, galima pasižiūrėti, kokie atskaitymai (daliniai atskaitymai) nuo mokesčių bazės yra bendri Baltijos šalyse: mokymosi išlaidos ir papildomos pensijos ar sveikatos draudimo įmokos.

Latvija ir Estija taip pat priskiria atskaitymams (daliniams atskaitymams) dovanas, tačiau visos Baltijos šalys bendrai jas priskiria ir atleidžiamoms nuo GPM pajamoms. Priklauso nuo reguliavimo, Latvija ir Estija turi kitokį iš dovanų gautų pajamų paskirstymą. Lietuva ir Latvija taip pat taiko atskaitymus (dalinius atskaitymus) įmokoms į gyvybės draudimus, tačiau Estija nepriskiria šių pajamų atskaitymams (daliniams atskaitymams) ar atleidimams nuo GPM. Vienintelė iš Baltijos šalių papildomus atskaitymus (dalinius atskaitymus) taiko medicininėms išlaidoms ir nacionaliniams, regioniniams bei vietiniams mokesčiams Latvija. Kitos Baltijos šalys savo GPM sistemose šių objektų nėra priskyre atskaitymams (daliniams atskaitymams).

Apžvelgus GPM sistemos atskaitymus (dalinius atskaitymus) galima pastebėti, kad visos Baltijos šalys turi savo GPM sistemose panašių požymių, tačiau tam tikrus atskaitymus (dalinius atskaitymus) priskiria skirtingai, iš pateiktos analizės pastebėtina, kad Latvija taiko daugiausiai atskaitymų (dalinių atskaitymų) lyginant su Lietuva ir Estija.

Nagrinėjant atleidžiamus nuo GPM objektus, nenagrinėsime jau aptartų objektų. Visos Baltijos šalys atleidimą taiko: savininko reikmėms naudojamam nekilnojamui turtui ir paveldėjimui. Be bendrų atleidimų Latvija ir Estija atleidimą, taiko dividendams, Lietuvoje dividendams nėra numatyta lengvatų ir jie yra apmokestinami fiksuotu GPM tarifu. Tačiau kartu Lietuva ir Latvija taiko atleidimą prizams ir apdovanojimams, o Estija netaiko jiems. Taip pat vienintelė Latvija taiko pajamoms iš atsitiktinės veiklos atskaitymą (dalinį atskaitymą). Lietuvoje taikomas atleidimas palūkanoms už indėlius ir nekilnojamojo bei kilnojamojo turto kapitalo prieaugį, tačiau kitos Baltijos šalys šiems objektams netaiko.

Galima pastebėti, kad visos Baltijos šalys turi savų atskaitymų (dalinių atskaitymų) ar atleidimų sistemą, tačiau ne visose jose yra vienodi. Teisės aktuose GPM sistema yra panaši, tačiau tam tikriems objektams lengvatos taikomos skirtingos (Taxes in Europe Database v4, 2025).

Aptarus GPM objektą, atskaitymus (dalinius atskaitymus) ir atleidimus nuo GPM, galime palyginti kaip GPM lengvata NPD yra taikoma Baltijos šalyse. Lengvatos yra reikalingos palengvinti mokestinę naštą, ypač aktualu, kai pajamos nėra didelės. 2025 metų pateiktoje apžvalgoje apie gyventojų pajamų raidą šiose šalyse Lietuvos bankas pastebi, kad tarp Baltijos šalių gana nevienoda gyventojų pajamų raida. Nuo 2019 iki 2024 metų, nors realusis atlygis daugiausiai pakilo Latvijoje, visos darbo realiosios pajamos labiausiai padidėjo Lietuvoje (Lietuvos ekonomikos apžvalga, 2025). Pirmiausia prieš lyginant lengvatas, reikia atsižvelgti į dabar taikomus MMA šiose šalyse, kadangi MMA nuolat kinta priklausomai nuo ekonomikos. Kaip matoma didžiausias MMA iš visų Baltijos šalių yra Lietuvoje, tai yra 1038 eurai (Minimalioji mėnesinė alga (MMA) ir minimalusis..., 2025). Tačiau Estijoje MMA yra nustatytas ženkliai mažesnis, tai yra 886 eurai, tai jau matomas gana didelis skirtumas tarp šalių MMA (Income from employment, 2025). Mažiausias MMA taikomas Latvijoje, tai yra 740 eurų (Minimum monthly wage, 2024). Taigi, lyginamas NPD Baltijos šalyse priklauso ir nuo nustatyto minimalaus mėnesinio atlyginimo. Lietuva pirmoji iš Baltijos šalių įsivedė NPD 2009 metais, po jos sekė Latvija 2016 metais ir vėliausiai iš šių šalių NPD įsivedė Estija tik 2018 metais (Taxes in the Baltic States, 2023).

Šiuo metu Lietuvoje NPD siekia 747 eurus per mėnesį ir iki 8964 eurų per metus ir tai yra didžiausias NPD iš visų Baltijos šalių, taip pat kaip ir MMA (Lietuvos Respublikos

gyventojų pajamų mokesčio..., 2003). Pagal šiuo metu įtvirtintą MMA ir NPD Estija yra po Lietuvos ir jos NPD siekia 654 eurus per mėnesį ir 7848 eurus per metus (Income tax and the declaration...,2025). Tuo tarpu Latvijos NDP siekia 510 eurų per mėnesį ir 6120 eurų per metus (Non-taxable minimum and tax...,2024). Taigi, visų NPD dydžiai priklausomai nuo MMA eina paeiliui ir šiuo metu didžiausią MMA ir NPD taiko Lietuva. Lietuva vienintelė iš Baltijos šalių, netaiko gyventojams sulaukusiems pensijos amžiaus atskiro NPD dydžio. Taip yra todėl, kad Lietuvoje pensijos yra priskiriamos atleidžiamoms nuo GPM pajamoms, dėl to ir nėra atskiro teisinio reguliavimo GPM sistemoje dėl skirtingo NPD taikymo pensijos amžiaus gyventojams (Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio..., 2003). Aptarus GPM objektą ir lengvatas Baltijos šalyse, galima teigti, kad kiekviena iš Baltijos šalių turi savitą, bet panašią GPM sistemą su tam tikrais mokestinės naštos palengvinimais.

Siekiant surinkti pajamų ir tinkamai apmokestinti gyventojus GPM sistemoje yra pasirenkama, kokios formos apmokestinimas bus taikomas. Valstybės atsižvelgiant į valstybės biudžetą, gali atitinkamai koreguoti nustatytą GPM tarifą. Daugumos Europos šalių gyventojų pajamų mokesčiai turi progresinę formą. Didžiausias asmenų mokamas mokesčių tarifas įvairiose Europos šalyse labai skiriasi. Paprastai Vyriausybės gali efektyviau gauti pajamų taikydamos ribinius mokesčių tarifus, tai yra žemesnėje pajamų dalyje nei taikydamos didesnius aukščiausius tarifus. Taip taikyti yra geriau, nes didesnio tarifo taikymas mokesčių grupei gali neigiamai paveikti paskatą uždirbti daugiau. Tačiau priešingai, dideli aukščiausi tarifai neigiamai veikia visų asmenų, iš kurių jie didina pajamas, uždarbio paskatas. Tarp EBPO šalių didžiausi vidutiniai GPM tarifai 2025 metais buvo nustatyti Danijoje, Prancūzijoje ir Austrijoje, o mažiausi rodikliai Vengrijoje, Estijoje ir Čekijoje. Taigi pastebėtina, kad viena iš Baltijos šalių patenka į mažiausio taikomo GPM tarifo vietą (Top Personal Income Tax..., 2025).

Atgavusios nepriklausomybę visos Baltijos šalys įsivedė proporcinį apmokestinimą, tačiau jis neišliko visose Baltijos šalyse. Pirmoji proporcinį apmokestinimą nuo 1994 metų įsivedė Estija, tada Lietuva ir tik 1997 metais Latvija. Tačiau įvedant proporcinį pajamų mokesčio tarifą, vienodu tarifu tam tikrais atvejais sistema nėra veiksminga (A. Paulauskas, 2008, p. 66). Pokyčių Baltijos šalyse nuo nepriklausomybės atgavimo buvo nemažai.

Iki progresinio apmokestinimo įsivedimo Latvija 2017 metais turėjo 23 procentų GPM tarifą, tačiau 2018 metais įvedus progresinį apmokestinimą tarifai buvo taikyti skirtingi, kurie priklausė nuo gautų pajamų. Nuo pradinių įvestų progresinio apmokestinimo tarifų, Latvija ne kartą keitė GPM tarifų sistemą. Dar praėjusiais metais Latvijos GPM tarifai buvo trys, tačiau nuo 2025 metų Latvijoje buvo pakeisti. Dabar

Latvijoje yra taikomi du progresiniai tarifai ir papildomas tarifas itin aukštomis pajamoms. Pajamoms iki 105 300 eurų taikomas 25,5 procentų GPM tarifas. Virš 105 300 eurų taikomas 33 procentų GPM tarifas. O jei pajamos viršija 200 000 eurų, taikomas papildomas 3 procentų GPM tarifas (Personal Income Tax rates, 2025). Lyginant su Lietuva, tai turi panašumų, kad yra taikomi du tarifai, tačiau skiriasi tarifai ir pajamų apmokestinimo dydžiai, be to Lietuva neturi įsivedusi papildomo tarifo didelėms pajamoms. Palyginus GPM tarifus, Lietuva taiko juos mažesnius nei Latvija, atsižvelgiant į atliktą GPM tarifų reitingą 2025 metų, kuriame iš 35 Europos valstybių, Lietuva užima 26 vietą, o Latvija 21 vietą (Top Personal Income Tax rates..., 2025). Taip pat Lietuvoje pagal Europos Komisijoje pateiktą GPM analizę matoma didžiausia įvairovė GPM sistemos, kadangi mes turime įtvirtinę fiksuotą GPM tarifą ir tam tikroms pajamoms progresinį apmokestinimą. Latvijoje taikomas progresinis apmokestinimas priklausomai nuo pajamų, o pajamoms iš nekilnojamojo ir kilnojamojo turto nuomos Latvijoje įtvirtintas 10 procentų tarifas (Taxes in Europe Database v4, 2025). Lyginant Lietuvos ir Latvijos GPM tarifus, galima įžvelgti, kad Latvijos tarifai nustatyti yra didesni nei Lietuvos ir Lietuva turi didesnę apmokestinimo įvairovę. Kadangi Latvijos GPM tarifų pokyčiai buvo padaryti šiais metais, o Lietuvoje nebuvo, tai gali būti, kad ateityje pasikeis ir Lietuvos GPM tarifai.

Lyginant Lietuvos ir Estijos GPM tarifus, aktualu paminėti, kad Estijoje proporcinė apmokestinimo sistema išlikusi iki šiol. Ilgą laiką Estija nekoregavo savo turimo tarifo, kuris buvo 20 procentų, tačiau nuo šių metų jis yra 22 procentai. Minėtame reitinge Estija užima 29 vietą, tai reiškia, kad taiko iš Europos valstybių vieną iš žemiausių tarifų, o iš Baltijos šalių žemiausią (Tax rates, 2025). Lietuvos ir Estijos taikomi tarifai yra skirtingi, kadangi Lietuva nors ir turi fiksuotą GPM tarifą, tačiau taiko ir progresinį apmokestinimą, priklausomai nuo pajamų dydžio tam tikroms pajamoms, o Estijoje veikia tik fiksuotas GPM tarifas. Taigi, asmenims, kurie neuždirba didelių pajamų, Lietuvoje yra taikomas mažesnis apmokestinimas nei Estijoje.

Nuo praėjusių metų, 2025 metais iš visų Baltijos šalių GPM tarifą keitė Latvija ir Estija, juos padidindamos. Lietuva korekcijų nedarė GPM tarifų atžvilgiu. Ekonomisto Algirdo Bartkaus vertinimu, padidinus mokesčio tarifus Latvijoje ir Estijoje turėtų pasipildyti valstybės biudžetas, tačiau vartojimas valstybėje gali sulėtėti (Estams ir latviams didinant mokesčius..., 2024). Taigi, visada reikia atrasti tą ribą, kuria būtų galima patenkinti ir valstybės interesus ir tinkamai apmokestinti gyventojus GPM. Ateinantiems metams Baltijos šalių GPM tarifų pokyčių, kol kas nėra numatyta, tačiau Estijoje Parlamentas priėmė Gynybos mokesčio įstatymą, kuriuo gyventojus už gautas GPM pajamas

papildomai apmokestins 2 procentų dydžio tarifu. Šiam apmokestinimui Estijos GPM įstatyme lengvatos ir išimties nebus taikomos, tam, kad būtų surenkamas didesnis kiekis pajamų gynybai finansuoti. Šį mokestį pradės taikyti nuo 2026 metų sausio 1 dienos ir planuojama taikyti iki 2028 metų gruodžio 31 dienos (Overview of 2025-2026 tax..., 2024). Reiškia, kad Estijos gyventojams padidės mokesstinė našta ir iš gautų pajamų turės susimokėti didesnę dalį mokesčiams.

Lietuvos GPM Deklaracija darbe yra jau aptarta, tačiau reikia palyginti ar skiriasi nuo kitų Baltijos šalių GPM deklaravimas ir sumokėjimas. Latvijoje pajamų mokesčio deklaravimas yra įtvirtintas Dėl gyventojų pajamų mokesčio įstatyme 19 straipsnyje. Jame pažymėta, kad mokestį apskaičiuoti ir sumokėti turi gyventojas į biudžetą. Apskaičiuojant mokesčio Deklaraciją turi būti atkreiptas dėmesys į nurodytą progresinį tarifą. Deklaracijoje turi būti pateiktos visos per mokestinį laikotarpį gautos pajamos. Jei gyventojas permoka didesnę sumą, tokiu atveju Valstybinė pajamų tarnyba per 3 mėnesius grąžina permoką. Deklaracija su mokesstiniais priedais turi būti pateikta kitais mokesstiniais metais nuo kovo 1 dienos iki birželio 1 dienos per elektroninę sistemą. Pateikti reikia metines apmokestinamąsias pajamas, išskyrus reikalavimus atitinkančias išlaidas, mokėtojo metinį diferencijuotą NPD ir mokesčių lengvatas (Dėl gyventojų pajamų mokesčio įstatymo, 1994). Estijos GPM deklaravimas ir sumokėjimas yra įtvirtintas Pajamų mokesčio įstatyme 9 skyriuje. Mokesčių mokėtojas pateikti Deklaraciją turi ne vėliau kaip iki kitų metų einančių po mokestinio laikotarpio balandžio 30 dienos Mokesčių ir muitų valdybai. Prie iš anksto užpildytos mokesčių Deklaracijos gali būti pridėamos pajamos, nuo kurių nebuvo išskaičiuotas mokestis, taip pat išlaidos (Pajamų mokesčio įstatymas, 2000).

Taigi, palyginus Baltijos šalių GPM deklaravimą ir sumokėjimą galima matyti, kad tai yra vienodas reguliavimas, kadangi visose šalyse yra suformuotos iš anksto Deklaracijos, kurias galima papildyti papildomais dokumentais. Vienintelis skirtumas tarp Deklaracijų pateikimo yra nustatyta data, anksčiausiai Deklaracija pateikta turi būti Estijoje, tada Lietuvoje ir vėliausiai Latvijoje.

EBPO 2024 metų pateiktoje mokesčių politikos reformos analizėje, taip pat pateikta tam tikrų įžvalgų, kuriose paminėtos ir Baltijos šalys. Taigi, dauguma šalių mažino mokesčių našta mažesnes pajamas gaunantiems asmenims, tačiau kai kurie padidino GPM tarifus. Viena iš Baltijos šalių, tai yra Estija pateikta, kaip viena iš padidinusių GPM tarifą, EBPO įvardino, kad Estijos reformos tikslas padidinti pajamas ir mokesčių sistemos progresyvumą. Estija taip pat panaikino, kai kurias mokesčių lengvatas ir vykdydama platesnes reformas siekė išplėsti GPM bazę ir surinkti papildomų mokestinių pajamų.

EBPO vertinimu iš Baltijos šalių Lietuva ir Estija padidino NPD reaguojant į infliaciją, taip veiksmingai sumažinant mokesčių našą mažas ir vidutines pajamas gaunantiems asmenims.

Iš Baltijos šalių tik Lietuva ir Latvija pakeitė lengvatas skirtas pagyvenusiems ar neįgaliems. Lietuva padidino neapmokestinamąją lengvatą neįgaliems mokesčių mokėtojams, o Latvija padidino GPM išmoką, skirtą sveikatos ir nelaimingų atsitikimų įmokai. Taip pat, viena iš Baltijos šalių, tai yra Latvija savarankiškai dirbantiems asmenims, kurie apmokestinami pagal labai mažų įmonių tvarką, leido pretenduoti į bazinę lengvatą, jei jie gauna pajamų apmokestinamų pagal standartinį GPM. Taigi, EBPO pateiktoje analizėje galima pastebėti, kad Estija paskutiniu metu griežtino savo GPM sistemą, siekiant surinkti pajamų. Lietuva ir Latvija tam tikroms gyventojų grupėms pritaikė didesnes lengvatas apmokestinant GPM (Tax Policy Reforms 2024 OECD..., 2024).

Baltijos šalių GPM sistemos yra panašios, tačiau turi nemažai skirtumų susijusių tiek su atskaitymais (daliniais atskaitymais), tiek su atleidimais nuo GPM. Iš Baltijos šalių, didžiausia MMA turi Lietuva, tuo tarpu taiko ir didžiausią NPD, tačiau Latvija ir Estija turi atskirą NPD pensijos amžiaus gyventojams, o Lietuva šias pajamas priskiria atleidžiamoms pajamoms. Taip pat Baltijos šalys visos turi skirtingas GPM tarifų sistemas. Estijos GPM tarifas yra paprasčiausias ir mažiausias, nes taikomas vienas fiksuotas tarifas. Lietuva turi tam tikroms pajamoms progresinį apmokestinimą, tačiau taiko didesnę tarifą tik didelėms pajamoms. Latvijos GPM tarifo sistemoje yra taikomas ir papildomas tarifas labai didelėms pajamoms, kuris leis papildyti valstybės biudžetą iš daugiau pajamų gaunančių gyventojų. Taip pat nuo kitų metų Estijoje papildomai bus apmokestinti gyventojai gynybai skirtu mokesčiu, taip padidės gyventojų apmokestinimas Estijoje. Deklaravimas Baltijos šalyse GPM yra vienodas, vienintelis pastebimas skirtumas yra Deklaracijos pateikimo laikas.

4.2. Palyginimas su Vokietijos GPM sistema

Pirmiausia, tai mokesčių mokėtojai Lietuvoje ir Vokietijoje yra nuolatiniai gyventojai, kurių pajamos GPM apmokestinamos toje šalyje ir užsienyje. Nenuolatinio gyventojų pajamos apmokestinamos GPM tik gautos toje šalyje. Tačiau vienas iš esminių skirtumų, lyginant gyventojų apmokestinamą GPM yra tai, kad Lietuvoje gyventojų gautos pajamos iš darbo užmokesčio yra apmokestinamos GPM individualiai, o Vokietijoje sutuoktiniai gali nuspręsti būti vertinami kartu (Taxes in Europe Database v4, 2025). Taip pat Vokietijoje darbo užmokesčio atskaitymui Vokietijos gyventojai yra suskirstyti į šešias

mokesčių grupes, priklausomai nuo esamos šeimyninės padėties. Skirstymas yra įtvirtintas Vokietijos Pajamų mokesčio įstatyme 38b skirsnyje. Gyventojai yra priskiriami, tam tikrai mokesčių grupei pagal kriterijus, tai yra ar gyventojas vienišas, susituokęs, išsiskyręs, našlys ar gyvena skyriumi su sutuoktiniu. Nuo priskirtos grupės priklauso kokia lengvata bus taikoma darbo užmokesčio pajamoms (Pajamų mokesčio įstatymas (EstG), 2009). Lietuvoje gyventojų skirstymo nėra ir kol kas nėra numatyta pakeitimų, tačiau žiūrint į Vokietijos skirstymo modelį, galima pastebėti, kad valstybė linkusi sumažinti našlą tam tikroms mokesčių grupėms.

Lyginant Europos Komisijoje nurodytus GPM objektus Lietuvos ir Vokietijos galima pastebėti, kad nemažai GPM objektų valstybės turi bendrų. Pateikiami bendri šių valstybių objektai:

- 1) Su darbo santykiais susijusios pajamos bei pajamos iš verslo ar individualios veiklos;
- 2) Pajamos iš sporto ir pramogų veiklos;
- 3) Išmokos natūra;
- 4) Dividendai;
- 5) Palūkanos iš Vyriausybės obligacijų bei įmonių obligacijų;
- 6) Palūkanos už indėlius;
- 7) Autoriniai atlyginimai;
- 8) Pajamos iš nekilnojamojo/kilnojamojo turto nuomos bei turto kapitalo prieaugio;
- 9) Prizai ir apdovanojimai;
- 10) Pajamos iš atsitiktinės veiklos;
- 11) Pajamos iš dovanų.

Tačiau lyginant su Lietuva, Vokietija priskiria daugiau pajamų GPM objektui, be visų išvardintų Vokietija taip pat priskiria pensijų pajamas, palūkanas iš specialiųjų taupomųjų sąskaitų ir anuitetus iš gyvybės draudimo. Lietuva papildomai yra priskyres tik pajamas iš loterijų ir žaidimų veiklos.

Atskaitymai (daliniai atskaitymai) nuo GPM, taip pat šiose valstybėse skiriasi, kadangi abi valstybės turi bendrus atskaitymus tik mokymosi išlaidoms, papildomoms pensijų ar sveikatos draudimo įmokoms bei įmokoms į gyvybės draudimo fondus. Vokietija papildomai priskiria šiuos objektus atskaitymams (daliniams atskaitymams):

- 1) Vaiko priežiūros išlaidos;
- 2) Medicininės išlaidos;
- 3) Kelionės išlaidos;

- 4) Hipotekos palūkanos;
- 5) Palūkanos iš paskolų;
- 6) Dovanos;
- 7) Investicijos į informacinių technologijų medžiagą arba elektronines paslaugas;
- 8) Narystės profesinės sąjungos mokesčiams.

Taigi, galima matyti, kad atskaitymų (dalinių atskaitymų) objektų, Vokietijoje yra didesnė dalis, nei Lietuvoje, tačiau visai kitaip yra su atleidžiamomis nuo GPM pajamomis, kadangi bendrai valstybės taiko tik savininko reikmėms naudojamą nekilnojamąjį turtą, stipendijoms bei pajamoms iš loterijų ir žaidimų veiklos. Lietuva be šių paminėtų, taip pat atleidimus taiko:

- 1) Pensijų pajamoms;
- 2) Palūkanoms už indėlius;
- 3) Nekilnojamojo/kilnojamojo turto kapitalo prieaugiui;
- 4) Paveldėjimui;
- 5) Anuitetams iš gyvybės draudimo;
- 6) Prizams ir apdovanojimams;
- 7) Pajamoms iš dovanų.

Pateikus palyginimą dėl atskaitymų (dalinių atskaitymų) ir atleidžiamų nuo GPM pajamų, galima pastebėti, kad nors Vokietija taiko daugiau atskaitymų (dalinių atskaitymų), tačiau Lietuva priskiria didesnę kiekį objektų atleidžiamoms nuo GPM pajamoms. Šios lengvatos priklausomai nuo įtvirtinto teisinio reguliavimo yra skirtingai pritaikytos GPM sistemoje (Taxes in Europe Database v4, 2025).

Palyginus GPM objektus bei lengvatas, galima išanalizuoti, kokia GPM tarifo apmokestinimo sistema yra Vokietijoje. Vokietijos GPM tarifai yra įtvirtinti Vokietijos Pajamų mokesčio įstatyme 32a skirsnyje. Vokietijoje yra taikoma progresinė apmokestinimo GPM tarifo sistema, kuri išskirstyta į keturias grupes:

- 1) Nuo 0 iki 12 096 eurų yra priskiriamos pajamos neapmokestinamoms pajamoms ir taikomas 0 procentų tarifas.
- 2) Nuo 12 097 iki 68 480 eurų, GPM tarifas svyruoja nuo 14 procentų iki 42 procentų.
- 3) Nuo 68 481 iki 277 825 eurų, GPM tarifas taikomas 42 procentų.
- 4) Nuo 277 826 eurų, GPM tarifas taikomas 45 procentų.

Šie GPM tarifai yra nustatyti taikomoms individualaus asmens pajamoms. Tačiau, jei sutuoktiniai pasirinkę bendrą vertinimą, tai jų uždirbtos pajamos sudedamos ir bendrai priskiriamos sutuoktiniams, nurodytos apmokestinamosios sumos yra padvigubinamos

(Pajamų mokesčio įstatymas (EstG), 2009). Pagal aukščiausių GPM tarifų vidurkį, nustatytą Europos valstybėse galima pastebėti, kad Vokietija užima 12 vietą, o Lietuva 26 vietą, tai matoma, kad Vokietija, taiko didesnius GPM tarifus pagal vidurkį (Top Personal Income Tax...,2025). Vokietijoje taip pat atskiriems objektams yra nustatytas 25 procentų GPM tarifas, tai yra dividendams, palūkanoms iš Vyriausybės obligacijų, palūkanoms iš specialiųjų taupomųjų sąskaitų ir palūkanoms iš indėlių, o privačių investicijų pajamoms taip pat taikomas 25 procentų GPM tarifas, išskyrus atvejus, kai palankiau taikyti progresinį apmokestinimą. Lietuvoje mes turime šioms pajamoms fiksuotą GPM tarifą 15 procentų. Lyginant su Vokietija Lietuvoje jis yra mažesnis.

Palyginus Lietuvos ir Vokietijos GPM tarifus, galima pastebėti, kad šios dvi valstybės turi skirtingą gyventojų apmokestinimą GPM tarifais sistema, kadangi Vokietijoje yra platesnė GPM tarifų taikymo sistema, ji išskaidyta į keturias grupes ir yra pagal gaunamų pajamų apmokestinimą. Taip pat Vokietijoje iki 12 096 eurų pajamos yra neapmokestinamos pajamos, Lietuvoje turime tik taikomą NPD, kuris yra 747 eurai, tai galima pastebėti, kad Vokietijoje mažesnes pajamas gaunantiems asmenims yra taikoma palanki lengvata, kadangi didelė dalis pajamų yra neapmokestinama, Lietuvoje ši dalis ženkliai mažesnė. Tačiau didelės pajamas gaunantiems asmenims Vokietijoje yra nustatytas didelis GPM tarifas, lyginant su Lietuvos GPM tarifu, tai dvigubai daugiau. Taigi, Vokietijos GPM tarifų sistemos apmokestinimas labiau orientuotas į mažas pajamas gaunančių asmenų mažinimą mokesstinės naštos, o didelės pajamas gaunantiems mokesstinė našta yra didinama.

IŠVADOS

1. Klasikiniai apmokestinimo principai buvo svarbūs, siekiant pusiausvyros tarp mokesčių mokėtojo finansinių galimybių ir valstybės resursų užtikrinimo. Vis dėlto atsižvelgiant į tai, kad šiuo metu galiojančiuose teisės aktuose ir teismų praktikoje yra vadovaujamasi šiuolaikiniais apmokestinimo principais galima teigti, kad jie užtikrina GPM sistemos teisinį reguliavimą.
2. Įvertinus GPM sistemos teisinį reguliavimą bei taikymą LVAT praktikoje nustatyta, kad gyventojai siekdami mokestinės naudos, sukuria arba iškreipia faktines aplinkybes, tam, kad nebūtų pripažinti nuolatiniais Lietuvos gyventojais, mokėtų sumažintą GPM tarifą, bei pasinaudotų GPM lengvatomis.
3. Progresinio apmokestinimo įvedimu padidinama mokestinė našta didesnes pajamas gaunantiems Lietuvos gyventojams, tai gali paskatinti nenorą dirbti bei sulėtinti ekonomiką, o tai turėtų neigiamą įtaką valstybės biudžetui.
4. Siekiant teisingesnio bei efektyvesnio investavimo apmokestinimo GPM, įtvirtinama investicinė sąskaita ir palaipsniui panaikinamos GPM lengvatos, taikomos gyvybės draudimo ir pensijų kaupimo III pakopoje įmokoms.
5. Palyginus Baltijos šalių GPM sistemas nustatytas jų panašumas, tačiau tokie GPM sistemos elementai, kaip tarifai bei lengvatos, skiriasi. Pastebima, kad Estijos GPM sistema pastaraisiais metais yra nukreipta į didesnę GPM surinkimą valstybės biudžetui, didinat mokesčių mokėtojams mokestinę naštą.
6. Palyginus Lietuvos ir Vokietijos GPM sistemos elementus nustatyta, kad skiriasi GPM tarifo dydžiai ir neapmokestinamųjų pajamų riba. Taip pat, Vokietijoje yra sudarytos galimybės sutuoktiniams būti apmokestintiems bendrai, o Lietuvoje gyventojai apmokestinami individualiai.

ŠALTINIAI

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas (2002 m.). Valstybės žinios, Nr. 73-3085
2. Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas (2004 m.). Valstybės žinios, Nr. 63-2243.
3. Lietuvos Respublikos 2024 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas (2023 m.). TAR, Nr. 24167

Užsienio šalių teisės aktai:

4. Dėl gyventojų pajamų mokesčio įstatymas (1994), Aukščiausioji Taryba.
5. Pajamų mokesčio įstatymas (2000), Riigikogu.
6. Pajamų mokesčio įstatymas (EStG) (2009), Federal Law Gazette I, p. 3366.

Specialioji literatūra:

7. Bikas E. ir kt. (2015). *Gyventojų pajamų apmokestinimas*. Vilniaus universiteto leidykla.
8. Bivainis J., Skačkauskienė I. (2007). Verslas: Teorija ir Praktika. *Mokesčių sistemos vertinimo metodinio potencialo analizė*, p. 57-67, DOI:10.3846/btp.2007.10
9. Marcijonas A., Sudavičius B. (2003). *Mokesčių teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
10. Medelienė A., Sudavičius B. (2011). *Mokesčių teisė*. Vilnius: Registrų centras.
11. Misiūnas A., Bratčikovienė N. (2007). Lietuvos statistikos darbai. *Pajamų nelygybė ir jų normalizavimas*, 46, p. 112-121, 135 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2007~1367164065923/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content> [žiūrėta 2025 m. kovo 9 d.].
12. Paulauskas A., (2008). Vienas gyventojų pajamų mokesčio tarifas, t. 68 p. 65-84, [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

<https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367164095739/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>

[žiūrėta 2025 m. vasario 27 d.].

13. Pukelienė V. ir kt. (2017). *Applied Economics Systematic Research* 11(2): 85-103, *Tiesioginių ir netiesioginių mokesčių poveikio pramonei analizė bei vertinimas pasirinktose EBPO šalyse*, DOI:10.7220/AESR.2335.8742.2017.11.2.5
14. Puškorius S., (2016). Viešoji politika ir administravimas. *Pajamų ir vartojimo pasiskirstymo Lietuvoje analizė*, Nr. 4 p. 608-622, DOI:10.13165/VPA-16-15-4-07
15. Puzinskaitė E., Klišauskas R. (2012). *Mokesčių teisės sistema ir apmokestinimo principai*, 19 (2), p. 675-695, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367184334542/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content> [žiūrėta 2025 m. vasario 17 d.].
16. Slavinskaitė N. ir kiti. (2015). Influence of Personal Income Tax on the Municipalities Income: *Gyventojų pajamų mokesčio įtaka savivaldybių pajamoms*, 7(2):246-252, DOI:10.3846/mla.2015.752
17. Sudavičius B. (2010). *Mokesčių lengvatos Lietuvos mokesčių teisės kontekste*, Teisė, 76, pp. 100-114, doi:10.15388/Teise.2010.0.222.
18. Sudavičius B., Endrijaitis M. (2020). *Viešųjų finansų teisė*. Vilniaus universiteto leidykla.
19. Šinkūnienė K. (2005). Taxation principles in tax culture: thereotical and practical aspects, Nr. 35, p. 177-192, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2005~1367152206445/datastreams/DS.002.1.01.ARTIC/content> [žiūrėta 2025 m. vasario 17 d.].

Teismų praktika:

20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2015 m. birželio 11 d. nutarimas Nr. KT17-N11/2015
21. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. birželio 13 d. nutartis Nr. A-442-2174/2011
22. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. sausio 7 d. nutartis Nr. A-602-2280/2012

23. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. sausio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-26-602/2015
24. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2020 m. balandžio 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-679-556/2020
25. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2020 m. gegužės 13 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-1789-575/2020
26. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2020 m. spalio 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-1856-602/2020
27. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2020 m. lapkričio 25 d. nutartis administracinėje byloje eA-2052-602/2020
28. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2020 m. gruodžio 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-4478-968/2020
29. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2021 m. sausio 13 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-2579-602/2020
30. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2021 m. vasario 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-366-575/2021
31. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2021 m. balandžio 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-568-968/2021
32. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2021 m. gegužės 11 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-1434-575/2021
33. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2021 m. birželio 9 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-2282-442/2021
34. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2021 m. liepos 12 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. eA-1899-602/2021
35. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2021 m. liepos 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-1900-575/2021
36. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2023 m. gegužės 24 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-295-556/2023
37. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2023 m. gegužės 31 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-1069-815/2023
38. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2024 m. sausio 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-473-1047/2024
39. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2024 m. vasario 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-49-602/2024

40. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2024 m. kovo 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-216-602/2024
41. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2024 m. kovo 27 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-438-815/2024
42. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2025 m. sausio 7 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-85-789/2025

Kiti šaltiniai:

43. Europos komisija. *Taxes in Europe Database v4*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/taxation_customs/tedb/#/simple-search/simple-search-result [žiūrėta 2025 kovo 7 d.].
44. Grant Thornton. *Overview of 2025-2026 tax changes*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.grantthornton.lt/izvalgos/pagrindiniai-mokesciu-pokyciai-baltijos-salyse-2024-m/> [žiūrėta 2025 m. kovo 12 d.].
45. Lietuvos Bankas. *Lietuvos ekonomikos apžvalga (2025 m. kovo mėn.)*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/lt/leidiniai/lietuvos-ekonomikos-apzvalga-2025-m-kovo-men> [žiūrėta 2025 m. kovo 14 d.].
46. Lietuvos Respublikos Finansų ministerija. *Finansų ministrė: „Mokestinių pasiūlymų paketo akcentai – patogumas, ekonomikos augimas ir sąžiningumas“*. [interaktyvus] (modifikuota 2023-03-21) Prieiga per internetą: <https://finmin.lrv.lt/lt/naujienos/finansu-ministre-mokestiniu-pasiulymu-paketo-akcentai-patogumas-ekonomikos-augimas-ir-saziningumas/> [žiūrėta 2025 m. vasario 22 d.].
47. Lietuvos Respublikos Finansų ministerija. *Ministrė G. Skaistė: „Investicinė sąskaita galėtų prisidėti prie kapitalo rinkos plėtros“*. [interaktyvus] (modifikuota 2024-05-20). Prieiga per internetą: <https://finmin.lrv.lt/lt/naujienos/ministre-g-skaiste-investicine-saskaita-galetu-prisideti-prie-kapitalo-rinkos-pletros/> [žiūrėta 2025 m. vasario 25 d.].
48. Lietuvos Respublikos Seimas. *AIŠKINAMASIS RAŠTAS dėl Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo Nr. IX-1007 2, 8, 16, 17, 21 ir 37 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 12-1 straipsniu įstatymo projekto*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/317dac5005f911ef8e4be9fad87afa59> [žiūrėta 2025 m. kovo 1 d.].

49. Lietuvos Respublikos Seimas. PAGRINDINIO KOMITETO IŠVADA dėl Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo Nr. IX-1007 2, 8, 16, 17, 21 ir 37 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 12-1 straipsniu įstatymo projekto. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/9af2e1d02a4a11efb121d2fe3a0eff27?positionInSearchResults=6&searchModelUUID=770d8f04-4138-4d4f-b043-297c9421d9d1> [žiūrėta 2025 m. kovo 1 d.].
50. Ministry of Finance Republic of Latvia. *Taxes in the Baltic States*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.fm.gov.lv/en/media/10659/download> [žiūrėta 2025m. kovo 11 d.].
51. Ministry of Finance Republic of Latvia. *Non-taxable minimum and tax allowances*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.fm.gov.lv/en/non-taxable-minimum-and-tax-allowances> [žiūrėta 2025 m. kovo 11 d.].
52. Ministry of Welfare Republic of Latvia. *Minimum monthly wage*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.lm.gov.lv/en/minimum-monthly-wage?utm_source=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F [žiūrėta 2025 m. kovo 6 d.].
53. LRT.lt. *Estams ir latviams didinant mokesčius ekonomistas įspėja: blogas pavyzdys užkrėčia*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/2396088/estams-ir-latviams-didinant-mokescius-ekonomistas-ispeja-blogas-pavyzdys-uzkrecia?srsId=AfmBOooJPBpKD448YQ_CiNtQBgoeNz2qiicLVFLkCjCGyYGXmcyWQYK4 [žiūrėta 2025 m. kovo 11 d.].
54. OECD. *Tax Policy Reforms 2024 OECD AND SELECTED PARTNER ECONOMIES*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.oecd.org/en/publications/tax-policy-reforms-2024_c3686f5e-en.html [žiūrėta 2025 m. kovo 10 d.].
55. Republic of Estonia Estonian Tax and customs board. *Income from employment*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.emta.ee/en/private-client/taxes-and-payment/taxable-income/income-employment> [žiūrėta 2025 m. kovo 6 d.].
56. Riigiportaal eesti.ee. *Income tax and the declaration of income*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.eesti.ee/eraisik/en/artikkel/money-and-property/taxation-and-currency/income-tax-and-the-declaration-of-income> [žiūrėta 2025 m. kovo 12 d.].

57. Republic of Estonia Estonian Tax and customs board. *Tax rates*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.emta.ee/en/private-client/taxes-and-payment/declaration-income/tax-rates#tax-rates-2025> [žiūrėta 2025 m. kovo 8 d.].
58. State Revenue Service. *Personal Income Tax rate*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.vid.gov.lv/en/personal-income-tax-rates> [žiūrėta 2025 m. kovo 7 d.].
59. Tax Foundation Europe. *Top Personal Income Tax rates in Europe, 2025*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://taxfoundation.org/data/all/eu/top-personal-income-tax-rates-europe/> [žiūrėta 2025 m. kovo 8 d.].
60. Teisės aktų gidas. *Minimalioji mėnesinė alga (MMA) ir minimalusis valandinis atlygis (MVA)*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.tagidas.lt/savadai/9003/> [žiūrėta 2025 m. kovo 6 d.].
61. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos Finansų ministerijos. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo apibendrintas komentaras (2025-03-04 redakcija). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.vmi.lt/evmi/documents/20142/391224/GPM+aktualus+komentaras+%28aktuali+redakcija+2025-03-04%29.docx/e332bcfa-2d51-1014-7182-3a7a1fe89eb8?t=1741107589003> [žiūrėta 2025 m. kovo 6 d.].
62. Valstybinė mokesčių inspekcija. *Koks asmuo laikomas nenuolatiniu Lietuvos gyventoju?* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.vmi.lt/evmi/koks-asmuo-laikomas-nenuolatiniu-lietuvos-gyventoju-> [žiūrėta 2025 m. vasario 25 d.].
63. Valstybinė mokesčių inspekcija. Nenuolatinio Lietuvos gyventojų Lietuvoje gautų pajamų apmokestinimas ir deklaravimas. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.vmi.lt/evmi/documents/20142/391092/KD-0001795+Nenuolatinis%C5%B3+LT+gyventoj%C5%B3+pajam%C5%B3+apmokstinimas.pdf/9bf9dc99e-bc17-1b9a-ef91-2c010cae4c79?t=1545050087556> [žiūrėta 2025 m. vasario 27 d.].
64. Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos. Dėl Nuolatinio Lietuvos gyventojų turimos sąskaitos kaip investicinės sąskaitos deklaravimo ir informacijos, reikalingos pajamų mokesčiui apskaičiuoti nuo per investicinę sąskaitą gautų pajamų, pateikimo mokesčių administratoriui taisyklių patvirtinimo. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/258a82b0be4511ef940bca4d136e126f?jfwid=-73fpzzeus> [žiūrėta 2025 m. kovo 5 d.].

SANTRAUKA

Lietuvos gyventojų apmokestinimo GPM sistema: vertinimas ir palyginimas su užsienio valstybėmis

Audinga Belovaitė

Šiame magistro darbe remiantis teisės aktais, teismų praktikos išvadomis, mokslinė literatūra bei mokesčių administratoriaus paaiškinimais vertinama ir lyginama Lietuvos gyventojų apmokestinimo GPM sistema su užsienio valstybėmis.

Magistro darbe analizuojami klasikiniai apmokestinimo principai, kuriais buvo formuojama mokesčių sistema bei šiuolaikiniai apmokestinimo principai, kurie aktualūs GPM sistemai. MAĮ išskiriami pagrindiniai keturi apmokestinimo principai, kuriais turi vadovautis subjektai dalyvaujantys mokestiniuose santykiuose.

Vertinami išskirti pagrindiniai GPM sistemos elementai ir jų problematika teismų praktikoje. Analizuojamos problematikos, kylančios pripažįstant asmenį nuolatiniu Lietuvos gyventoju, nustatant GPM objektą bei bazę, pritaikant GPM tarifą, taikant lengvatas, deklaruojant pajamas bei subjektams laikantis pareigų. Pateikiami minėtų problematikų vertinimai LVAT praktikoje.

Šiuo metu GPM sistemos tarifas yra progresyvus tam tikroms gaunamoms pajamoms taigi, įvertinami progresinio apmokestinimo įvedimo Lietuvoje neigiami ir teigiami aspektai bei siūlymai, kuriais siekiama koreguoti GPM tarifą. Vertinama investicinė sąskaita, kuria siekiama teisingesnio investavimo apmokestinimo. Įvertinamas teisinis reguliavimas bei investicinės sąskaitos projekto pateiktos išvados. Analizuojamas GPM lengvatų panaikinimas, įvedant investicinę sąskaitą.

Darbe lyginami Lietuvos GPM sistemos elementai su Baltijos šalių ir Vokietijos GPM sistemų elementais. Analizuojami GPM objektai, lengvatos bei tarifai, esantys dabartiniame valstybių teisiniame reguliavime bei pateikiami jų skirtumai ir panašumai, remiantis pateiktais Europos Komisijos duomenimis bei teisės aktais.

SUMMARY

Personal Income Tax System for Taxation of Lithuanian Residents: Assessment and Comparison with Foreign Countries

Audinga Belovaitė

This master thesis evaluates and compares the Lithuanian PIT system with foreign countries on the basis of legal acts, case law, scientific literature and explanations of the tax administration.

The master thesis analyses the classical principles of taxation that have shaped the tax system, as well as the modern principles of taxation that are relevant to the PIT system. The Law on Tax Administration identifies four main principles of taxation that must be followed by entities involved in tax relations.

The main elements of the PIT system and their problems in case law are assessed. It analyses the problems arising in the recognition of a person as a permanent resident of Lithuania, the determination of the object and base of the PIT, the application of the rate of the PIT, the application of exemptions, the declaration of income, and the obligations of subjects. The following are the assessments of the above-mentioned issues in the practise of the Supreme Administrative Court.

Currently, the rate of the PIT system is progressive for certain incomes, so the negative and positive aspects of the introduction of progressive taxation in Lithuania are evaluated, as well as the proposals aimed at adjusting the PIT rate. The investment account is assessed with a view to a fairer taxation of investment. It assesses the legal framework and the conclusions drawn from the investment account project. The elimination of the PIT tax allowance through the introduction of an investment account is analysed.

The paper compares the elements of the Lithuanian PIT system with those of the Baltic States and Germany. It analyses the objects, benefits and rates of PIT in the current legal framework of the countries and presents their differences and similarities, based on data and legislation provided by the European Commission.